

Katedra: Katedra filosofie
Studijní program: Filosofie
Studijní obor: Filosofie humanitních věd

Situace církví v Jablonci nad Nisou v 19. a 20. století

Situation of the churches in Jablonec nad Nisou in 19-th and 20-th century

Bakalářská práce: 12-FP-KFL- 131

Autor:

Viktor Polák

Podpis:

--

Vedoucí práce: IC.Lic. Michal Podzimek, Th.D.

Konzultant: ThDr. Karel Koláček

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
63	0	14	0	16	1

V Liberci dne: 19. 4. 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Situace církví v Jablonci nad Nisou v 19. a 20. století

Jméno a příjmení autora: Viktor Polák

Osobní číslo: P08000360

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 19. 04. 2012

Viktor Polák

Poděkování

Děkuji za vedení práce IC.Lic. Mgr. Michalu Podzimkovi Th.D. a in memoriam Doc. PhDr. Ing. Miloši Rabanovi, Th. D. za pomoc při stanovení tématu práce a podporu při jejích začátcích.

Za další cenné konzultace bych rád poděkoval biskupovi Starokatolické církve ThMgr. Dušanu Hejbalovi a obzvláště jejímu faráři ThDr. Karlu Koláčkovi nejen za podporu při psaní této práce. Dále pak mé díky patří Mgr. Miroslavě Mlýnkové z Církve československé husitské, Mgr. Tomáši Matějovskému z Církve česko-bratrské evangelické a Mgr. Dagmar Oupické z Jednoty bratrské.

Za neustálou podporu při studiu děkuji své rodině, přítelkyni Lucii a svým nejbližším přátelům Petru Pečenkovi, Mgr. Lence Hallerové-Markové, Bc. Janu Pšeničkovi, Bc. Jiřímu Samkovi, Bc. Pavlu Skrbkovi, Bc. Martinu Witkowskému, Jiřímu Juklovi, Karlu Jirošovi, Jitce Kurfiřtové a Lence Sýkorové.

Anotace

česky

Práce se zabývá vznikem a vývojem farností v Jablonci nad Nisou v 19. a 20. století a je zaměřena na Katolickou církev, Českobratrskou církev evangelickou, Církev československou husitskou, Jednotu bratrskou a židovskou obec. Důraz je zde kladen na okolnosti vzniku těchto církevních společenství v Jablonci nad Nisou i v českých zemích, důležité osobnosti a významné události. Druhá část je věnována Starokatolické církvi. V obecné rovině se zde hovoří o předpokladech vzniku této církve a jejím postupném vývoji. Podrobněji jsou zmíněny farnosti ve Varnsdorfu, Desné a Jablonci nad Nisou.

Klíčová slova: 1. vatikánský koncil, církev, Církev československá husitská, Českobratrská církev evangelická, Jednota bratrská, Katolická církev, Starokatolická církev, židovská obec

english

The Thesis pursues formation and development of parishes in Jablonec nad Nisou during 19th and 20th century and centre on Catholic Church, Evangelical Church of Czech Brethren, The Czechoslovak Hussite Church, Moravian Church and The Jewish Community. The emphasis is put on factor of formation these Churches in Jablonec nad Nisou and Bohemia, on important personality and significant events. The second part paid attention to Old Catholic Church. In general level this part deal with preconditions for formation this Church and its sequential development. Parishes in Varnsdorf, Desná a Jablonec nad Nisou are mentioned in detail.

The key words: 1st Vatican Council, Church, The Czechoslovak Hussite Church, Evangelical Church of Czech Brethren, Moravian Church, Catholic Church, Old Catholic Church, The Jewish Community

Obsah

1 Úvod.....	7
1.1 Vymezení pojmu církev.....	8
2 Církev na území Jablonce nad Nisou.....	9
2.1 Katolická církev.....	9
2.2 Českobratrská církev evangelická.....	13
2.3 Církev československá husitská.....	16
2.4 Jednota bratrská.....	20
2.5 Židovská obec.....	23
2.6 Ostatní.....	27
3 Starokatolická církev.....	29
3.1 Úvod do Starokatolické církve dnes.....	29
3.2 Předpoklady vzniku Starokatolické církve.....	32
3.2.1 Dějinné okolnosti na území Čech.....	32
3.2.2 Bolzano a jeho předchůdci.....	34
3.2.3 1. vatikánský koncil a reakce na něj.....	37
3.3 Postupný vývoj Starokatolické církve.....	42
3.4 Jablonec nad Nisou.....	48
4 Závěr.....	53
5 Seznam použité literatury.....	55
6 Přílohy.....	57
6.1 Fotografická příloha.....	57

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám vznikem a vývojem církví v prostředí města Jablonce nad Nisou v 19. a 20. století. K volbě tématu jsem byl vnitřně motivován dvěma faktory. Za první tu je mé vlastní křesťanské ekumenicky vedené přesvědčení a za druhé důležitou roli sehrál můj domov, kterým je právě Jablonec nad Nisou. Nekladu si v této práci za cíl blíže postihnout všechny jednotlivé denominace, které v Jablonci buďto historicky působily nebo působí dodnes. Takový záměr by mohl být uskutečnitelný snad v rámci nějaké širší práce. Obsah následujících stránek jsem tedy rozdělil do dvou částí:

1) Výčet jednotlivých církví na území Jablonce nad Nisou. Jelikož mě zajímá především historický pohled a dějinný vývoj, zaměřil jsem se stručně na okolnosti vzniku níže uvedených denominací v českých zemích a podrobněji v Jablonci nad Nisou. Pakliže v některých případech budou v souvislosti s okolnostmi v Jablonci k dispozici pouze kusé informace bez nějakého širšího významu, bude větší prostor věnován okolnostem vzniku v českých zemích. S tímto nedostatkem jsem se setkal v podkapitole věnované Církvi československé – husitské. Než aby na těchto stránkách v souvislosti s působením této církve v Jablonci nad Nisou byl podán např. pouhý výčet řadových farářů, rozhodl jsem se věnovat se okolnostem vzniku církve v Československé republice a událostem kolem osobnosti Karla Farského a jeho spolupracovníků. Další nedostatek je dán kapacitou práce. Jelikož náboženská paleta je v Jablonci nad Nisou poměrně pestrá, samostatné podkapitoly jsou věnovány těm významnějším denominacím. Ty opravdu malé bez většího historického významu jsou pak obsaženy v poslední podkapitole Ostatní.

2) Bližší specifika Starokatolické církve. Celá druhá část bude věnována této církvi. K tomu mě vedly dva důvody. Předně jsem sám v této církvi pokřtěný a psaní o ní je mi tedy tematicky blízké a za druhé tato církev představuje jakousi „náboženskou typičnost“ Jablonce nad Nisou. Jelikož největší odezvu našla starokatolická víra u německy mluvícího obyvatelstva v sudetském pohraničí a obzvláště v severních Čechách, byli reformní myšlenky této církve v Jablonci nad Nisou velice aktuální.

1.1 Vymezení pojmu církev

Tato práce nemá primárně teologický, charakter. Protože se však na následujících stránkách budu zabývat církvemi, jisté teologické vysvětlení samotného pojmu je zcela na místě. Církevními otázkami se v rámci teologie zabývá disciplína zvaná Ekleziologie. Jedny z největších ekleziologických otázek se týkají toho, co církev představuje, jakou má autoritu, jaký je její vztah k Ježíši Kristu, jaký je její úkol a rovněž se zde bezpochyby řeší její vztah k izraelskému národu. Pojem církev vychází z latinského slova *ecclesia*. V překladu tohoto termínu do češtiny se hovoří o shromáždění. Slovo *ecclesia* však vychází z řeckého *κυριακή ἐκκλησία*, což znamená shromáždění Pánovo.

V katolickém prostředí se Církev vysvětluje jako znamení Ducha Svatého ve světě. Důležitá je historická kontinuita, která poukazuje na dějinně nepřerušené působení církve ve světě a jednota, které je dosaženo ve společenství místních církví v čele s biskupy. Souhru historického působení a biskupského pastýřství zde představuje apoštolská posloupnost, ze které vychází legitimita pro působení Církve ve světě (CIC, kánon 204, § 2).¹

Jinak o pojmu Církev hovoří evangelické a protestantské prostředí. V tomto pojetí se jedná o stvoření Slova Božího. Církev je tam, kde je zvěstováno evangelium o Boží milosti a kde je rovněž v čisté podobě přijímáno. Vnější jednota církve a liturgie jsou již podružnými aspekty. Církve vzešlé z reformace a další protestantské útvary se tak samy prohlašují za církev slovem Božím obnovenou, tedy spojenou s původní církví poutem víry.² Jaké je však chápání reformačních církví samotnou katolickou církví? Z hlediska nové katolické eklesiologie z období po Druhém vatikánském koncilu je hlavní důraz v pohledu na tyto církve kladen na společenství – *communio*.³ Tento aspekt je dnes významný především z ekumenického hlediska, neboť bez předpokladu společenství není ekumena z principu možná.

---

1 Kodex kanonického práva: ústřední znění textu a překlad do češtiny

2 Stanislav Příbyl, Ekumenismus a právo, Praha 2006, str. 29.

3 Stanislav Příbyl, Ekumenismus a právo, Praha 2006, str. 29.

2 Církve na území Jablonce nad Nisou

V této části se budu blíže zabývat vybranými církvemi, které byly v historii Jablonce nad Nisou významné a utvářeli jeho osobitou tvář. Sem patří především Katolická církev, o jejímž řádu Cyriaků se hovoří hned v první zmínce o městu. Z protestantských denominací sem bezpochyby patří Českobratrská církev evangelická a Církev československá husitská, mezi kterými jsou dodnes výborné ekumenické vztahy. Z menších společenství bych rád zmínil Jednotu bratrskou, kterou chci uvést zejména díky významu osobnosti Johanna Schillera. Nakonec sem bezpochyby patří Židovská obec, která sice nevytváří klasickou církev ve smyslu řeckého *κυριακή ἐκκλησία*, ale bezpochyby se významným způsobem podílela na utváření Jablonce nad Nisou, tak jak ho známe dnes. Menší křesťanská i nekřesťanská náboženství, která neměla větší význam, budou zmíněna jen okrajově.

2.1 Katolická církev

Dobu, kdy začala katolická církev na území dnešního Jablonce působit, není možné přesně určit. Víme však bezpečně, že zde působila již v období před první písemnou zmínkou o osadě Jablonecz z roku 1356. Už ta je totiž církevně – správního charakteru a říká, že ke kostelu v nové osadě „Jablonecz“ byl na přání pana Alberta, generálního převora řádu cyriaků dosazen arcibiskupským úřadem na místo faráře bratr Šebestián.⁴ Cyriaci zde pak působili až do počátku husitských válek. Žádné další významnější zprávy z této doby však k dispozici nemáme. Osada Jablonecz ve středověku nedosáhla nikdy většího významu. Registry papežských desátků pro rok 1369 dokonce říkají, že lokalita byla tak chudá, že nepodléhala papežským daním. V těchto registrech je označena jako „pauper“. Starý Jablonecz nakonec definitivně přestal existovat 30. 8. 1469, kdy byl v důsledku husitských válek vypálen. Osada byla tehdy opuštěna duchovenstvem i katolickou církví. Ze zemských desek evidujících majetek šlechty se dozvídáme, že až do roku 1543 byla tato místa pustá a neobydlená. Až v souvislosti se vznikem sklářské hutě

---

4 Jan Kašpar, Jablonec nad Nisou – Stručný průvodce sedmi stoletími města, 2006, str. 10.

ve Mšeně v roce 1548 se Jablonec opět objevuje jako živé místo.⁵ 1. zlom přichází v roce 1538, kdy maloskalské panství odkoupil Jan z Vartenberka.⁶ Ten svou činností podporoval sklářství, které v tomto regionu nalezlo předpoklady k rozkvětu. Noví jablonečtí obyvatelé byly převážně německy mluvící a evangelického vyznání. Po potlačení stavovského povstání dochází ke změnám na poli náboženské scény i v Jablonci nad Nisou. Lidé evangelického vyznání byli donuceni odejít nebo přestoupit k vyznání římskokatolickému. V tomto období náležel jablonecký kostel pod faru ve Bzí. Pod tuto lokalitu spadali též Železný Brod, Jenišovice, Smržovka a Janov.⁷ Vlivem třicetileté války došlo ke snížení počtu obyvatelstva a duchovních. Slučování farností proto nebylo tehdy nic neobvyklého.

Samostatnou farností se Jablonec nad Nisou stal až v roce 1737. V té době už půl století stál původní kamenný kostel sv. Anny a od roku 1706 zde byla také fara. Po správní stránce sem spadali také Mšeno, Jindřichov, Janov, Kokonín, Loučná, Maršovice, Paseky, Vratislavice, Nová ves a Proseč. 1. farářem v této nové farnosti byl ustanoven Karel Andres.⁸ 18. století také patří ke zlaté době Římskokatolické církve nejen v Jablonci nad Nisou. Záznamy ve farním archivu hovoří o zoufalém nedostatku míst v kostele. Církev pak bohatla vlivem příspěvků movitějších rodin, které si svá místa kupovali. Tento problém byl nakonec vyřešen až ve 30. letech 20. století, kdy byl postaven nový kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova na dnešním Horním náměstí. Z celku náboženského života této doby je nutné zmínit též význam poutí a nejrůznějších procesí. Ty vykonávali poutníci s cílem dosáhnout blízkých i vzdálenějších míst. Nejvyhledávanějším cílem v tomto regionu byly Hejnice, ale důležitý byl i Karlov se svou léčivou studánkou. Mezi vzdálenější místa patřily též slezské Vamberice či Mariazell ve Štýrsku.⁹

Katolická církev tvořila jednu z významných opor starého Rakouska-Uherska. Vřelost víry byla již dlouho před první světovou válkou oslabována. Často docházelo k tzv. matrikovému katolictví, které představovalo jeden z negativních přístupů k církvi.

⁵ Jan Kašpar, Jablonec nad Nisou – Stručný průvodce sedmi stoletími města, 2006, str. 13.

⁶ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 191.

⁷ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 191.

⁸ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 191.

⁹ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 192.

Šlo zde jen o pouhé formální přihlášení ke konfesi bez praktického naplnění v životě. To se často dělo s ohledem na tradici. Katolictví bylo v Jablonci nad Nisou oslabeno mj. také proto, že zde došlo ke vzniku jiných denominací (viz. následující kapitoly), které nabízely tehdejšímu člověku mnohé alternativy v přístupu k víře a jejím prožívání.

V 2. polovině 19. století došlo ke změnám církevní správy v Jablonci nad Nisou. Svou roli sehrály národnostní požadavky. Jablonecká farnost od této doby patřila k semilskému vikariátu. Jeho správa byla ovšem díky značné rozlehlosti a národnostním otázkám značně náročná.¹⁰ Proto v roce 1854 podal tehdejší farář Anton Miksch biskupské konzistoři návrh, aby byl Jablonec přidružen k německému libereckému vikariátu. Následně 29. 1. 1855 konzistoř rozhodla o zřízení samostatného jabloneckého vikariátu, pod který spadaly Albrechtice, Jablonec nad Nisou, Janov nad Nisou, Smržovka, Polubný, Příchovice, Šumburk a Tanvald.¹¹ 1. vikářem se stal výše zmíněný Anton Miksch. Až v roce 1892 bylo v Jablonci nad Nisou zřízeno děkanství.

Anton Miksch je mj. velice zajímavou osobností. Za svého života to byl mimořádně oblíbený a skromný kněz. Mezi jeho přednosti patřila práce s mládeží. Často je na něj vzpomínáno jako na výborného katechetu. Rovněž se v této souvislosti podílel na správě školní knihovny a často též pečoval o chudé a potřebné, kterým pomáhal zmírnit jejich životní úděl. Mezi další rysy jeho osobnosti patřil patriotismus a loajalita. Nebylo nic neobvyklého, že farář Miksch sloužil slavnostní bohoslužby k nejruznějším významným dnům vládnoucí habsburské dynastie. V roce 1841 došlo za jeho dozoru k stavebním úpravám kostela. Do roku 1877, kdy oslavil 50 let svého působení, pokřtil 3.323 dětí a sezdal 2.790 párů. Celkově farář Miksch představoval jednu z nejváženějších osobností Jablonce, který se nesmazatelně zapsal do jeho vývoje.

Na konci 19. století se Jablonec nad Nisou stal centrem duchovní správy v širokém okolí. Starý kostel sv. Anny již dávno prostorově nevyhovoval, a tak v roce 1898 Josef Zasche vypracoval návrh nového kostela. Dlouho se však nic nedělo. Potřeba nového kostela byla obecně známa, ale často se naráželo na nedostatek financí. V roce 1907 byl

---

¹⁰ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 194.

¹¹ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 194.

proto ustanoven 1. spolek pro obnovu kostela. Nedostatek peněžních zdrojů byl však i nadále velmi svazující. V roce 1927 byl pak Josef Zasche pověřen vypracováním nového projektu a až 1. 4. 1930 stavba konečně začala. Kostel byl vysvěcen 24. 4. 1932.

Po 20. století došlo v Jablonci nad Nisou k dalšímu úpadku náboženského citění. Svůj vliv na tento trend měl neustále vzrůstající průmysl. Došlo k rapidní změně životního rytmu, do života pronikala stále více technika a velmi populární bylo též nacionalistické citění. Navzdory tomu všemu se v této době neustále opravovaly staré kostely a stavěly se nové. Římskokatolická církev i tak v Jablonci nad Nisou sehrála mezi všemi denominacemi hlavní úlohu. Nová doba navíc člověku přinesla mnohem více volného času, než měl kdykoliv předtím. Proto i v Jablonci nad Nisou našla svou živnou půdu nejrozličnější zájmová a spolková sdružení. I přes pokles náboženského citění se církvím v Jablonci nad Nisou podařilo mezi tím vším velmi dobře obstát.

2.2 Českobratrská církev evangelická

Pokud chceme hovořit o vývoji Českobratrské církve evangelické v Jablonci nad Nisou, musíme si nejprve ujasnit historii postupného vznikání a vývoje evangelických vyznání v tomto regionu. Historie evangelické obce se začíná psát v roce 1781, kdy císař Josef II. vydal toleranční patent. To bylo sice historicky vzato významnou dějinnou událostí, v oblasti malého Jablonce to však nemělo téměř žádný význam, neboť věrní evangelíci již dávno odešli ze země. Jevem, který podnítil pozdější vznik evangelictví na tomto území, byl příchod evangelických soukenických tovaryšů do sousedního Liberce.¹² Tamější cech jim odmítal dát povolení k tomu, aby se stali mistry. A tak je s otevřenou náručí přivítal Jablonec, kde své řemeslo mohli svobodně provozovat díky podpoře majitele maloskalského panství Franze Zachariase von Römisch.

Zpočátku se zde nacházelo 60 chudých evangelických rodin bez duchovní péče. Proto byly velice časté jejich cesty do Oldřichova či do Žitavy. V Jablonci se také konala tajná shromáždění v lesích. To však bylo místními úřady zakázáno. Majitel maloskalského panství Franz Zacharias von Römisch si však uvědomoval příznivý dopad šikovných řemeslníků na rozvoj kraje a proto měl v úmyslu je zde udržet. K naplnění základních duchovních potřeb povolil konání evangelických bohoslužeb několikrát ročně.¹³ Bývalý jablonecký farář Franz Neubart měl též k místním evangelíkům otevřený vztah a proto povolil konání jejich bohoslužeb v jídelně jablonecké fary. Historicky první takovou bohoslužbu sloužil 29. 6. 1820 Johann Molnar.

V průběhu 1. poloviny 19. století se počet evangelických věřících rozrostl na 150 rodin. Nové rychle se rozrůstající společenství samozřejmě velmi brzy zatoužila po vlastním svatostánku a tak se brzy začalo hovořit o plánech nové modlitebny. Boleslavský úřad však odmítal vydat povolení až do doby, dokud nebude doložena existence finančních prostředků. Započetí stavby tak bylo neustále zdržováno. Rovněž nebylo zpočátku jasné, kde bude nová modlitebna stát. Obec nejprve zakoupila pozemky na

---

¹² Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 192.

¹³ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 192.

dnešním Dolním náměstí. Později jí však byly nabídnuty větší a vhodnější na dnešním náměstí Dr. Farského. Obec k výměně svolila. Základní kámen byl položen 4. 10. 1833 a práce na stavbě trvaly celkem 5 let. Finančně pa práce přispěli evangelické obce v Německu, Holandsku, Francii a Anglii. 20. 10. 1838 byla modlitebna konečně vysvěcena. Již během stavby české místodržitelství povolilo samostatný pastorát. 1. evangelickým pastorem v Jablonci nad Nisou se tak stal Christian August Molnar, který obstarával duchovní služby pro velice rozlehlou oblast. Do jeho kompetence spadali Liberec, Chrastava, Jablonné v Podještědí, Frýdlant, Jablonec, Tanvald, Český Dub a Turnov.¹⁴

Po roce 1848 sice nastalo určité uvolnění, ovšem konkordát z roku 1855 mezi císařem a papežem Piem IX. byl zcela odlišného ražení. Například smíšená manželství spadala výhradně pod katolické církevní právo, hřbitovy byly majetkem pouze katolické církve, ... atd.¹⁵ Až Protestantský patent z 8. 4. 1861 umožnil další rozvoj. Společenství nyní začalo žít svým typickým duchem a začalo se projevovat v mnohých oblastech společenského života. Typickým se stal vznik Spolku rozsévačů, které vycházely ze starých lidových zvyků a tradic. Tomuto spolku při evangelické obci v Jablonci dali vzniknout valchář Franz Frenzel a soukeník Franz Traubach.¹⁶

Během 2. poloviny 19. století byl zaznamenán prudký nárůst členské základny evangelické obce. Bylo to způsobeno především příchodem nových evangelických podnikatelů z Pruska, kteří spatřovali v Jablonci nad Nisou obrovský potenciál pro své aktivity a místní rozvoj. Pro srovnání, v roce 1867 záznamy hovoří o 300 jedincích, hlásících se k evangelickému vyznání. Z toho 50 žilo přímo v Jablonci a 275 z nich se hlásilo k augspurskému vyznání. Jen o 26 let později v roce 1893 je již evidováno 1100 osob evangelického vyznání. Z toho 600 žilo přímo v Jablonci.¹⁷ Též sociální složení věřících prošlo značnou proměnou. Jelikož sbory evangelických církví jsou po formální stránce oproti Katolické církvi v rukou laiků, mělo i společenské postavení členů větší vliv na celek. Zasluhou podnikavých osobností se tak obec rozšiřovala. Například v roce 1888

---

14 Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 193.

15 Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 193.

16 Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 193.

17 Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 195.

vydalo městské zastupitelstvo rozhodnutí, že na pozemcích v Podhorské ulici se postaví několik obchodů. Výnos z jejich pronájmu pak přinášel obecní pokladně 200 zlatých ročně.¹⁸ Dále bylo rozhodnuto o přestavě kostela v roce 1892, čímž byl pověřen Arwed Thamerus. Kostel tak získal především svou typickou zděnou věž.

Druhá polovina 19. století sebou přinesla rozvoj v podobě různých spolků. Řada z nich se ustanovila i při evangelické obci v Jablonci nad Nisou. Zde například můžeme hovořit o Evangelickém ženském spolku, Spolku křesťanských mladých mužů, Chrámovému sboru, ... atd.¹⁹

---

¹⁸ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 196.

¹⁹ Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 196.

2.3 *Církev československá husitská*

Církev československá husitská má velmi podobné kořeny jako Církev starokatolická, která ještě bude předmětem druhé části této práce. Pokud se chceme podívat na počátek jejího vzniku a na půdu, na které byla nová církev vybudována, je třeba se ohlédnout do 1. poloviny 19. století. V té době začíná být velice živý reformismus uvnitř samotné katolické církve. Ten se projevoval zejména v požadavku konání liturgie v mateřském jazyce a v demokratizaci struktur, pod čímž si můžeme představit rovnost všech biskupů a uvolnění jejich podřízenosti biskupu římskému. Tyto požadavky nakonec vyústily ve vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti v roce 1870. Významnými osobnostmi té doby jsou především Bernard Bolzano (viz. druhá část) a jeho žák František Náhlavský, který v roce 1848 formuluje program na obnovu církve. V něm hovoří především o její struktuře, jazykové nesrozumitelnosti bohoslužeb a dotýká se i otázek celibátu. V těchto stěžejních okruzích řešení problematiky se přímo odvolává na Bolzana.

Později po 1. světové válce začíná být velmi důležitým hnutím znovuoobnovená Jednota katolického duchovenstva, jejímž mluvčím a důležitou osobností byl spisovatel a kněz Jindřich Šimon Baar. Jednota se snaží upozorňovat na nutné reformy a k tomu vydává roku 1919 dokument *Obnova církve katolické v republice československé*. Jako signatáře tohoto dokumentu lze označit přední osobnosti Jednoty, kterými byli Čermínský, František Teplý, výše zmíněný Jindřich Šimon Baar, atd. V tomto dokumentu se volá po vytvoření zvláštního „patriarchátu“ se sídlem v Praze, který by zaručoval autonomii katolické církve na území Československa,²⁰ což působilo přinejmenším úsměvně. Dále se horlilo za zdobrovolnění celibátu a liturgii v národním jazyce. Později z tohoto dokumentu čerpal při vzniku formální stránky nové církve Farský. Ovšem drtivá většina navrhovaných požadavků byla již ve svém základě zcela mimo rámec Kodexu kanonického práva přijatého roku 1917. Tím se stávala materiálem, o kterém není možné vést diskuzi.²¹

---

²⁰ Tomáš Butta, *90 let Církve československé husitské*, 2010, str. 19.

²¹ Tomáš Butta, *90 let Církve československé husitské*, 2010, str. 22.

Na jaře roku 1919 o sobě v rámci Jednoty dává vědět křídlo radikálních kněží, kteří pozitivně reagovali na pověstný referát Zahradníka-Brodského, po kterém byla Jednota cílem zájmu církevních autorit. V tomto projevu autor hovořil o tajných manželstvích kněží, donašectví, autoritářství a dotkl se i revize Husova procesu.²² Ti kněží, kteří tento neblahý pohled sdíleli, dávali v září téhož roku vzniknout Klubu reformních kněží. Mezi nejvýznamnější osobnosti této frakce lze zahrnout Bohumila Zahradníka-Brodského, Karla Farského, Gustava Adolfa Procházku, a další. Tato skupina ještě v této době nechtěla založit novou církev, ale spíše proměnit stávající katolickou církev. Spoléhalo se předně na to, že pokud Řím uvidí, že hnutí je celonárodní, přiměje ho to k uznání reformních požadavků československých kněží.

V roce 1919 vysílá Jednota s podporou vlády republiky delegaci do Říma s žádostí, aby důležité body byly prodiskutovány. Společně s reformními body se řešila též otázka hranic katolických diecézí, které se historicky neshodovaly s hranicemi nového státu, díky čemuž získala delegace statut vrcholného politického jednání. Ovšem její členové této přednosti nedokázali využít. Pobyt v Římě byl poznamenán nezkušeností účastníků a chaotičností.²³

Jako odpověď na cestu do Říma 16. 9. 1919 se událo něco, s čím nikdo z reformistů nepočítal. Na arcibiskupský stolec v Praze byl papežem jmenován univerzitní profesor, Msgre. dr. František Kordáč. Ten byl známý svým protireformačním smýšlením a ultrakonzervativními názory. Následně Jednota začala slevovat ze svých požadavků, neboť prostor pro její fungování byl stále menší. Slovy Karla Farského: „*Stala se organizací zbytečnou, neboť pro utužování hierarchické organizace římské a konejšení nebo dokonce potlačování reformních snah nábožensko-církevních netřeba Jednoty...*“.²⁴

27. listopadu 1919 byl Farský pozván do Arcibiskupského paláce, aby se k celé věci oficiálně vyjádřil. Arcibiskup pohrozil Farskému přísnými tresty, pokud nebude obnovena náležitá disciplína v kněžských řadách.²⁵ Po tomto dni byl poprvé otevřeně vysloven

---

22 Tomáš Butta, 90 let Církve československé husitské, 2010, str. 20.

23 Tomáš Butta, 90 let Církve československé husitské, 2010, str. 24.

24 Tomáš Butta, 90 let Církve československé husitské, 2010, str. 26.

25 Tomáš Butta, 90 let Církve československé husitské, 2010, str. 26.

názor, že by měla vzniknout nová, na Římu nezávislá církevní organizace. Farský však měl na mysli reorganizaci církve na území československé republiky, proto o ní hovoří jako o církvi „českokatolické“.

Jako období, ve kterém byla Církev československá založena, lze uvést přelom mezi lety 1919 a 1920. Na Vánoce 1919 vedli spontánně někteří kněží své bohoslužby v češtině, čímž dávali formálně najevo neposlušnost Římu. 8. 1. 1920 se pak konala schůze reformního katolického duchovenstva, na které byl s konečnou platností odhlasován vznik nové církve. O čtyři dny později pak bylo v chrámu sv. Mikuláše v Praze oznámeno, že na území republiky vznikla nová Církev československá, která se programově hlásí k ideálům české reformace, 4 artikulám, Husovým myšlenkám a snahám o jednu apoštolskou církev v reformním duchu.

Nejvýznamnější osobností tohoto období z řad oficiálně nově vzniklé církve je bezesporu její první patriarcha Karel Farský. Ten byl vůdčí postavou radikálních modernistů již před vznikem nové církve. Jeho nejvýznamnější přínos spočíval především v tom, že je autorem liturgie, která po několika redakcích funguje dodnes. Typická je v tomto ohledu bohoslužba v českém jazyce. Dále církev obohatil zpěvníkem, který se využíval až do 50. let minulého století. Až na sklonku života se stal historicky prvním patriarchou, ovšem církvi nemohl osobně pomoci rozvinout se, neboť v 47 letech předčasně zemřel na rakovinu.

V Jablonci nad Nisou Církev československá – husitská působí dodnes v kostele Dr. Farského. Ten zde v letech 1833 – 1838 postavili němečtí luteráni. Stavitelem byl zednický mistr Josef Wörfel z Liberce a tesařský mistr Marras z Jablonce nad Nisou. Po druhé světové válce však byli luteráni z těchto míst odsunuti a kostel zůstal až do počátku 50. let prázdný. Bylo by tehdy logické, kdyby státní správa přidělila kostel jabloneckým evangelíkům. Ovšem z touhy po vytváření nepřátelského napětí mezi církvemi komunistické úřady naschvál přidělili kostel Církvi československé – husitské. Záměr vyprovokovat roztržku ovšem nevyšel a tento krok naopak mezi Církví československou –

husitskou a Českobratrskou církví evangelickou přispěl ke zvýšení míry spolupráce a ekumenického přátelství, které přetrvává dodnes.

2.4 Jednota bratrská

Jednota bratrská je jednou z protestantských církví, působících v českých zemích. Poprvé vznikla na začátku druhé poloviny 15. století těsně před nástupem Jiřího z Poděbrad na český trůn. Tato církev ve svém učení zdůrazňuje ideál třech křesťanských ctností s akcentem na praktický život. Učení a církevní tradice tak ustupují do pozadí. Zprvu byla církev pronásledována a její členové byli označováni za sektáře. Až později se jejímu hlasu dostalo vážnosti. Mezi známé představitele tohoto předbělohorského období bezesporu patří Jan Blahoslav či Jan Ámos Komenský. Po bitvě na Bílé hoře byla církvi znemožněna další působnost a její členové, kteří odmítli konvertovat ke Katolické církvi, byli nuceni emigrovat. Doma byla Jednota bratrská obnovena až po roce 1861. 1. sbor byl ustanoven roku 1870 v Potštejně a zakrátko přibyl i sbor v Dubé. Až do první světové války Jednota bratrská aktivně působila na české i německé obyvatelstvo.

Počátky Jednoty bratrské v severních Čechách nacházíme v Hrádku nad Nisou. Tam v roce 1887 přistoupili první členové a zde defacto začíná Jednota bratrská svou činnost na severu Čech.²⁶ První věřící z Jablonce tak byli v tomto období přičleněni k Hrádku, ze kterého k nim přicházel kazatel, byl-li volný. Později patřila oblast Jablonecka pod správu sboru Dubá, v jehož čele stál dlouhá léta farář Eugen Schmidt. O záležitostech jablonečanů tedy rozhodovala Rada starších v Dubé a tamější Sborová rada.

V Jablonci nad Nisou se Jednota bratrská začíná formovat v roce 1896, kdy do Jednoty vstoupili první lidé z Jablonce – manželé Friedrichovi.²⁷ Eduard Friedrich se dokonce stal členem Rady starších ve sboru Dubá, ovšem roku 1901 s manželkou oba jednotu opustili, aby se záhy stali baptisty. Ovšem i z tohoto společenství byli zakrátko vyloučeni. Příčinou hned dvojího vyloučení z církve v krátké době byla až příliš konfliktní osobnost Eduarda Friedricha.

Největší rozkvět Jednoty v Jablonci nad Nisou byl v prvním desetiletí 20. století. Za toto období do společenství vstoupilo 78 osob a rovněž byl zakoupen sborový dům

---

26 Dagmar Oupická, Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou, Praha 2008, str. 49.

27 Dagmar Oupická, Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou, Praha 2008, str. 51.

v dnešní Máchově ulici. Výraznou osobností jablonecké Jednoty bratrské se stal kazatel Johannes Schiller, který byl povolán do Jablonce v roce 1900. Schiller byl ekumenicky založený kazatel, ovšem se silnými výhradami ke katolíkům, kteří podle něj nevedou člověka ke Kristu a k Bibli a k adventistům, které považoval spíše za nebezpečnou sektu.²⁸ Jeho vztah k nim se ukázal tehdy, když byl požádán, zda by se v modlitebně Jednoty bratrské nemohli adventisté scházet k občasným setkáním. Tehdy to bez dlouhého rozmyšlení odmítl. Naopak dobré vztahy choval Schiller s představiteli židovské obce. O tom svědčí přátelký dopis rabína Banetha z roku 1910, v němž Schillerovi gratuluje k presbyterské ordinaci a omlouvá se z účasti na oslavě k této příležitosti, ač jinak se akcí Jednoty bratrské účastní velmi rád.²⁹ Vesměs kladný postoj choval i ke starokatolíkům, od kterých si ovšem zároveň udržoval odstup. Podle něj starokatolíci pořádně nevědí, jakým směrem se upínat. Zachovali si liturgii, ovšem ve formálním zřízení nemají tak docela jasno. Cítil z nich však naději na postupné směřování k evangelictví.

Za Schillerova působení se sbor rozrostl a začal žít velmi pestrým životem. Mezi lety 1910 – 1925 přibýlo asi 100 nových členů. Až do 1. světové války byla jablonecká Jednota bratrská velice činná. Každý den byla pro zájemce na programu nějaká aktivita. V tomto období vykristlovaly formy sborového setkávání, z nichž se většina udržela po dlouhé roky. Neujala se např. pravidelná misijní slavnost. Naopak odezvu ve společenském životě našli rodinné večery. Ty představovali přátelké odpočinkové setkání sboru a spolků, na němž se řešily otázky týkající se sboru a jeho života, často i osobního charakteru.³⁰ Časté byly i sborové výlety. Pravidelně se konaly biblické hodiny dívek či chlapců, výuka náboženství ve dvou odděleních či dětské bohoslužby.

12. 9. 1909 se společenství v Jablonci stalo samostatným sborem a tím přestalo být závislý na sboru v Dubé. Johannes Schiller byl do nového sboru povolán jako farář. Nutno však dodat, že Schiller z tohoto kroku nebyl zpočátku příliš nadšený. Jablonecká skupina byla podle jeho mínění příliš malá a rovněž nejistými se jevíly i otázky finanční

---

28 Dagmar Oupická, *Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou*, Praha 2008, str. 58.

29 Dagmar Oupická, *Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou*, Praha 2008, str. 58.

30 Dagmar Oupická, *Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou*, Praha 2008, str. 65.

samostatnosti. Ovšem jednu výhodu převedení skupiny na náboženskou obec přeci jen mělo. Život císaře Františka Josefa I. se chýlil ke konci a jednou cest, kterými by se běh událostí po jeho smrti mohl ubírat, mohla být ta, že by se k moci dostali ultramontánní klerikální kruhy. Život státem uznaného farního sboru by se dal přeci jen narušovat obtížněji.

1. světová válka se negativně dotkla celého Jablonce a samozřejmě i Jednoty bratrské. Jablonec nad Nisou nebyl nikdy úrodným krajem, ve kterém se spíše dařilo v průmyslu, který byl v důsledku válečných událostí v útlumu. Jablonečtí obyvatelé byly tedy závislí na dodávkách potravin. Ze sboru odešlo do války 29 mužů a 3 ženy jako ošetřovatelky a dalších 22 osob odešlo kvůli odstěhování. Zbytek sboru se však o to více semkl. Přestože některé sborové aktivity během války utichly, z Schillerova Diaria se dozvídáme, že účast na bohoslužbách je relativně dobrá. Válka přinesla sboru velké ztráty v podobě padlých a zemřelých. Na druhou stranu během války lidé ze sboru téměř nevystupovali. Naopak byly zaznamenány přírůstky, takže celkový počet členů neklesl.

Krise ovšem s odezněním války neskončila. Trvala dále a její působení bylo tentokrát patrné v duchovních oblastech. Sbor měl velké problémy sám se sebou, o evangelizaci a vnitřním růstu nemohlo být řeči.³¹ Farář Schiller si ve zprávě za rok 1921 stěžuje na neochotu klást si vážné otázky a hledat Boha. Místo toho se v obyvatelstvu stále více rozmáhá honba za majetkem a požitky. Vnější sborový život po 1. světové válce nadále fungoval celkem obstojně. Kamenem úrazu však byla práce s mládeží. Dalším problémem, který přispíval ke krizovému stavu uvnitř sboru byla Schillerova nemoc.³² Tyto okolnosti nakonec přispěly oslabení sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou, která se na úroveň svého dřívějšího spolkového života již nikdy nedostala.

---

31 Dagmar Oupická, Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou, Praha 2008, str. 72.

32 Dagmar Oupická, Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou, Praha 2008, str. 73.

2.5 Židovská obec

Judaismus je pevně spjatý s dějinami izraelského národa. Historicky se jedná o vůbec první monoteismus. Původně judaismus vznikl ve formě kmenového náboženství. Klíčovými postavami tohoto období jsou patriarchové Abrahám, Izák a Jákob. Poslední jmenovaný pak měl dvanáct synů, z nichž později vzešlo dvanáct izraelských kmenů. Po vyjití tohoto národa z Egypta za svobodou bylo izraelitům od Hospodina skrze Mojžíše dáno desatero, které dodnes vytváří hlavní mravní pilíř tohoto náboženství. Nápadným rysem je, že jediný Bůh – Hospodin přímo zakazuje uctívat bezduché modly či umělé bůžky jiných národů. Židé však v žádném případě nevytvářejí církve v křesťanském slova smyslu. Do *κυριακή ἐκκλησία* jsou v křesťanské tradici zahrnováni všichni ti, kdo přijímají Ježíše Krista za svého spasitele. Židé toto odmítají a s křesťany tak nesdílejí stanovisko, že se Bůh může vtělit. V této práci však považuji za důležité je zmínit, neboť i toto náboženství hrálo významnou roli při utváření Jablonce nad Nisou zejména pak v období jeho největší průmyslové prosperity.

V Jablonci nad Nisou se první Židé objevili relativně pozdě. Důvodem tohoto jevu je skutečnost, že židovské obyvatelstvo bylo po dlouhou dobu diskriminováno a soustředěno výhradně ve větších městech. Vrchností jim tehdy bylo zřídka povoleno usazování na malých panstvích.³³ Svobodné stěhování židů bylo umožněno těsně před polovinou 19. století a souviselo s liberalizací v monarchii kolem roku 1848. Až po tomto období došlo postupně k úplné emancipaci židovského obyvatelstva. Do té doby byl v po dlouhou dobu v platnosti tzv. familiantský zákon z roku 1726, který stanovoval, že v místech, kde dosud žádní Židé nežili, nesměli být přijati nově příchozí. Navíc v již existujících židovských obcích zákon určoval počet rodin a zakazoval vznik nových, přesahujících tento počet.³⁴ Takové nařízení v praxi znamenalo, že z každé rodiny si pouze jeden syn směl založit vlastní rodinu.

---

³³ Jana Nová, *Otcové města Jablonce*, 2007, str. 193.

³⁴ Issa Engelmann, *Židé v Liberci*, 2007, str. 15.

Na území Jablonce nad Nisou šla židovská migrace ruku v ruce s bouřlivým rozvojem města. V druhé polovině 19. století se v Jablonci začínají usazovat první Židé a v období od konce 19. století až do počátku 30. let století dvacátého tvoří skupinu čítající 3% obyvatel města. Oblast jejich působení byla velice široká. Svou obživu našli v podnikatelské činnosti, kde se nejdříve zaměřili na textilní výrobu, později na sklářství a obchod s bižuterií. Dále v jejich řadách bylo několik právníků, pedagogů a lékařů. Rovněž se uplatnili ve veřejném životě a spolkové činnosti. Za zmínku jistě stojí firma Schindler & Co., která byla založena Moritzem Schindlerem v roce 1879. Ta v průběhu let zbudovala své pobočky mj. v Londýně, Paříži a New Yorku. Tento podnik se dlouhodobě věnoval především obchodu s durynskými voskovými perlemi a výrobě a exportu krystalerie.³⁵ Ještě před koncem 19. století se Schindlerové zařadili mezi největší podnikatele v kraji, když přímo zaměstnávali několik set lidí.

Zatímco v Jablonci a Tanvaldu byl zpočátku po roce 1848 počet židů velice nízký, jejich příchod do rychleji rozvinutých průmyslových oblastí severních Čech brzy přinesl osamostatnění od turnovské židovské obce. Jako první vznikla v roce 1863 obec v Liberci, kam se hlásili židé z Liberce a okolí, z Chrastavy, Frýdlantska, Jablonce nad Nisou a Tanvaldska.³⁶ Nejvíce hlav se však k této obci přihlásilo přímo z Liberce. Jednalo se zhruba o čtyřicet osob. Po ustavující schůzi z 1. února 1863 se z přísně právního hlediska jednalo o náboženský spolek, protože z důvodu očekávané státní úpravy pravidel pro náboženská společenství nebyly místodržitelstvím stanovy potvrzeny. Statut náboženské obce tak byl následně uznán až roku 1877.³⁷

V Jablonci nad Nisou byl prvním izraelitou Bernard Spitzer, kterému se podařilo získat pozemek přímo v centru na Komenského ulice, kde si postavil dům a vyráběl kořalku.³⁸ Krátce po něm přišel Salomon Lustig, který se živil jako podomní prodejce a později si založil obchod se střížním zbožím. Roku 1856 pak přišel Daniel Mendl, který zastával funkce v městském zastupitelstvu a městské radě. S jeho jménem jsou spjaty

---

35 Petr Nový, *Židé v Čechách*, 2007, str. 155.

36 Jan Kober, *Kapitoly ze stavebního vývoje Jablonce nad Nisou*, 2004, str. 85.

37 Issa Engelmann, *Židé v Liberci*, 2007, str. 33.

38 Jana Nová, *Otcové města Jablonce*, 2007, str. 193.

všechny aktivity jablonecké židovské komunity vedoucí k úplnému osamostatnění od liberecké obce, k ustavení vlastního matričního obvodu, k založení hřbitova, postavení synagogy a k převedení náboženského spolku na židovskou náboženskou obec.³⁹

Jablonecko zaznamenalo významnou vlnu příchodu židovského obyvatelstva až po roce 1866, což později vedlo ke snahám o vznik vlastního náboženského spolku. V roce 1870 byl proto ustanoven Výbor pro založení náboženského spolku, v jehož vední byli Daniel Mendel, Josef Pam a Samuel S. Neumann. Samotný spolek však oficiálně vznikl až o dva roky později. Jeho prvním předsedou byl advokát Hermann Adler, kterého později vystřídal obchodník Daniel Mendel. Později v roce 1878 pak byl zřízen matriční obvod Jablonec – Tanvald, což v praxi znamenalo vydělení z libereckého obvodu. Židovská komunita se však ve městě na Nise a jeho okolí na přelomu 19. a 20. století dále velmi dynamicky rozrůstala. V období před první světovou válkou pak vystoupal počet členů společenstva až na 950.⁴⁰

V obci se od počátků její existence angažovali výraznou měrou hlavně místní podnikatelé. Velmi důležitou úlohu ve vedení spolku sehráli exportéři Moritz Dub, Carl Bunzl, Carl Lederer. Finance a dary těchto mecenášů byly důležité zejména při koupi pozemku pro budoucí synagogu a její zbudování, neboť se vzrůstajícím počtem členů obce bylo shromažďování stále problematictější.

Od roku 1860 probíhaly modlitby v soukromých bytech souvěrců. Později od roku 1872 se pak konaly v pronajímaných sálech. K těmto účelům nezhledka sloužily prostory jablonecké Střelnice či hotelu Geling. V roce 1891 pak obec zakoupila soukromý pozemek tehdejšího starosty Adolfa Heinricha Posselta, na kterém od března do září následujícího roku probíhala stavba nové synagogy, která tehdy souvisela s úsilím o převedení náboženského spolku na samostatnou obec. K tomu došlo 28. srpna 1893 za výrazného přispění předsedy obce Daniela Mendela. Návrh a vypracování stavebních plánů provedl vídeňský architekt Wilhelm Stiassny. V jablonecké synagoze se tak v jeho pojetí mísí novorománský a maurský styl, který byl pro stavbu synagog velmi často využíván. Stavba

---

39 Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 85.

40 Petr Nový, Židé v Čechách, 2007, str. 159.

aktivně sloužila až do 10. 11. 1938, kdy byla vypálena a následně zbourána v důsledku událostí křišťálové noci.

2.6 Ostatní

V Jablonci nad Nisou se v průběhu historie dále vyskytla celá řada menšinových společenství. Zhruba bych je pro potřeby této práce rozdělil na křesťanská a ta, která z křesťanství pouze vycházejí nebo mají úplně jiný charakter.

Mezi ta křesťanská bezpochyby patří Adventisté sedmého dne, kteří se v Jablonci začali formovat už v 1. desetiletí 20. století. Začátkem dvacátých let již tato skupina měla kolem 80 členů a v roce 1925 si tito lidé postavili vlastní dům s modlitebnou v dnešní Bezručově ulici. Tato církev pronikla do Čech v 90. letech 19. století z USA přes Německo.⁴¹ Jablonecká skupina adventistů aktivně spolupracovala se Spolkem pro přírodní léčitelství.⁴² Společnou řeč tyto dvě organizace našli v kladném vztahu k dobré životosprávě a vegetariánství. Dále je na tomto místě nutné zmínit baptisty. Jejich počátky v Jablonci nad Nisou jsou též spojené s místním sborem Jednoty bratrské. Jablonečtí baptisté měli i vlastního kazatele. V letech 1907 – 1914 jím byl Bernard Peters a v letech 1939 – 1941 tuto činnost zastával Reinhold Nischik. Na konci války měla tato skupina 69 členů. Svou sociálně-duchovní práci v Jablonci konala Armáda spásy a to až do roku 1939, kdy byla rozpuštěna. Nakonec z menšinových společenství dnešní doby můžeme zmínit místní sbor Dobrá zpráva. Zde se jedná o křesťanské společenství, které se řadí k evangelikálně – charismatickému proudu protestantských církví.

V prostoru Jablonce nad Nisou se také historicky vyskytovaly i jiné oficiální či neoficiální spolky, které buďto z křesťanství vycházeli nebo ideově stáli na zcela jiných pilířích. Mezi skupinky s duchovním zaměřením daleko za hranicemi křesťanství lze bezpochyby zařadit spiritisty, jejichž hlavní baštu představovalo po dlouhou dobu Podkrkonoší. Centrem jejich nauky byla víra v posmrtnou existenci v podobě ducha. Pro jejich shromáždění bylo typické pořádání seancí a komunikace s mrtvými. Dále zde v roce 1924 vznikla Jednota chrámu Masdasman, což bylo svého času eklektické hnutí, spojující prvky křesťanství, hinduismu a moderní vědy.⁴³ Toto hnutí založil Otto Hanisch (1844 –

41 Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 199.

42 Jana Nová, Otcové města Jablonce, 2007, str. 199.

43 Dagmar Oupická, Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou, 2008, str. 38.

1936) a velice aktuální v něm byly myšlenky proroka Zrathustry. Později zde mj. Začala působit též náboženská společnost Svědkové Jehovovi. Ty mezi společenství z křesťanství pouze vycházející zahrnují proto, že Ježíš Kristus je v jejich nauce sice první z andělů ale pořád stvořená bytost.

3 Starokatolická církev

Následující část je věnována Starokatolické církvi, která patřila v náboženské paletě církví působících v městě Jablonec nad Nisou v 2. polovině 19. století k těm nejtypičtějším. V této části se zprvu zaměřím na vnitřní i vnější okolnosti vzniku starokatolického hnutí uvnitř samotné katolické církve. Dále bude prostor věnován osobě Bernarda Bolzana, událostem kolem 1. vatikánského koncilu a samozřejmě vnějším politickým okolnostem. Nedílnou součástí bude zmapování této církve v prostoru města, neboť právě to je hlavním předmětem práce.

3.1 Úvod do Starokatolické církve dnes

Na konci 19. století byla náboženská scéna v Jablonci nad Nisou rozšířena o novou velice zajímavou církev. Tou se stala Starokatolická církev, která bude předmětem zájmu druhé části této práce. Na úvod zhruba řekněme, že tato církev vznikla po 1. vatikánském koncilu (1869 - 1870) jako nesouhlasná reakce určité skupiny biskupů na nově vyhlášená dogmata. Tento konflikt byl samozřejmě mnohem složitější, než aby se dal shrnout do tak jednoduchého tvrzení.

Dějinně vzato můžeme předpoklady starokatolického hnutí na našem území spatřovat mnohem hlouběji. V konfrontaci se starokatolickou tradicí můžeme tvrdit, že římské pozice zde byly vždy nejasné a nikdy neměly v četnosti druhů náboženských smýšlení definitivní a rozhodující vliv. V historickém kontinuu nelze přehlédnout fakt, že naše území bylo evangelizováno z východní Byzantské říše. Dále vedle cyrilometodějské tradice zde důležitou úlohu hrál význam sázavského kláštera a v pozdějších dobách své udělal i příchod husitství. Důsledky všech těchto i dalších nepřehlédnutelných okolností se staly živnou půdou pro pozdější existenci starokatolictví v Čechách.

Jedním z myšlenkových předchůdců Starokatolické církve byla Církev podobojí, která působila na našem území od vypuknutí husitských konfliktů až do počátku 17. století. Důvody, kterými ospravedlňovala své zásady nalézala samotném Kristově

příkázání.⁴⁴ Ze strany Říma však církvi byly činěny mnohá příkoří. Hlavním nedostatkem, kterým bylo církvi znesnadňováno působení, bylo získávání kněžských svěcení. Církev totiž neměla svého biskupa a tak díky dlouhotrvajícím sporům mezi touto církví a Římem většina věřících později našla svůj domov v Jednotě bratrské či mezi Luterány.⁴⁵

Proti dogmatům, o kterých bude ještě řeč, později vystoupila řada významných osobností tehdejšího kuturního života. Mezi ty nejvýznamnější patřil např. Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Josef Barák či Jakub Arbes. Také se ozvala celá řada kněží, kteří se vzdali výkonu svých funkcí nebo byli suspendováni.

Od vyhlášení dogmat až do dnešních dnů uplynulo mnoho času, během kterého Starokatolická církev nabývala svou podobu od vyřčení nesouhlasných argumentů až po ustavení plně fungující církevní organizace. Ve starokatolické věrouce má své místo jen to, co všude, vždy a ode všech bylo věřeno, neboť to je vpravdě a vlastně katolické. Taková víra je vyjádřena ve starokřesťanských vyznáních a ve věroučných definicích sedmi ekumenických koncilů.⁴⁶

Se starokatolickou tradicí ani Písmem nesouhlasí nově přijaté učení o božském původu, primátu a neomylnosti římského papeže, vyhlášené bulou *Pastor aeternus* r. 1870. Rovněž sem patří františkánské učení o neposkvrněném početí Panny Marie, které bylo povýšeno r. 1854 papežem Piem IX. bez souhlasu obecného koncilu za článek víry.⁴⁷

Bohoslužba a svátosti jsou oproti formě uspořádání církve formulovány ryze katolicky. Svátost oltářní tvoří střed bohoslužby a jedná se v něm o reálné zpřítomnění Krista. Křest je svátost, v níž se skrze smrt Kristovu dává odpuštění všech hříchů a působí znovuzrození k věčnému životu. Ostatní svátosti (břímování, pokání, pomazání nemocných, svátosti kněžstva, svátost manželství) jsou viditelná znamení s jejichž působením je spojena neviditelná milost.

---

44 Miloš Josef Pulec, *Starokatolická církev svým o sobě*, 1973, str. 8.

45 Miloš Josef Pulec, *Starokatolická církev svým o sobě*, 1973, str. 9.

46 Miloš Josef Pulec, *Starokatolická církev svým o sobě*, 1973, str. 13.

47 Miloš Josef Pulec, *Starokatolická církev svým o sobě*, 1973, str. 14.

Zřízení je episkopálně-synodální s důrazem na demokratický prvek uvnitř struktury církve. Episkopalismus utváří předpoklad svátostného života církve. Biskupům náleží apoštolské posloupnosti plná moc kněžská. Jen oni mohou konsekrovat další biskupy a platně světit kněze a jáhny. Nejvyšším orgánem církve je synoda, kterou tvoří sbor kněží a volených zástupců jednotlivých farností. Zasedá každé dva roky a její svolání i řízení náleží pravomoci biskupa. Nižším orgánem je synodální rada (tzv. „komistoř“), která je vlastně jakýmsi pomocným orgánem biskupa. Tento orgán zasedá v době mezi synodami. Tvoří ho 5 nekněží a 4 kněží s předsedajícím biskupem v čele. Co se týče farních obcí, tak těm náleží širší míra autonomie a spravovány jsou díky valnému shromáždění celé obce a volené rady farnosti z řad všech členů v daném místě.

3.2 Předpoklady vzniku Starokatolické církve

Starokatolická církev sice oficiálně vznikla až po roce 1870, předpoklady jejího vzniku však musíme hledat mnohem hlouběji a především uvnitř Římskokatolické církve samotné. V té se dlouho předtím vyskytovala celá řada opozičních proudů. Jedním z nich je galikanismus, který zdůrazňuje nadřazenost koncilu nad papežem. Dále můžeme hovořit o jansenismu, který poukazuje na předurčení každého jednotlivého člověka. Bůh o každém předem ví, zda bude spasen či nikoliv. Tuto nauku jansenisté zdůvodňovali poukazem na svatého Augustina podobně jako Jan Kalvín. Ovšem zatímco podle Kalvína jedinec může získat určité povědomí o své spáse, podle jansenistů toto možné není. Jiným katolickým proudem je febronianismus, který hájí samostatnost národních církví a jednotlivé biskupy s poukazem na delegaci jejich vlády přímo od Boha defacto vylučuje z papežské podřízenosti, čímž zásadním způsobem narušuje římskokatolickou hierarchii.

Na takto názorově nejednotnou církev pak v průběhu času zapůsobilo osvětění, což můžeme vidět ve zrodu hnutí, které se označovalo jako osvětský reformní katolicismus. Toto hnutí programově hledalo nové cíle, jak by se dal tehdejší člověk oslovit, protože uvnitř něj převládaly pocity, že současná církev tohoto není schopná.⁴⁸

3.2.1 Dějinné okolnosti na území Čech

Po příchodu osvětění do sudetských oblastí se sousední Sasko stává střediskem německého osvětění. Proto vládnoucí habsburská monarchie usilovala o uzavření severních hranic duchovním vlivům. Tyto snahy se však dále ukázaly jako neudržitelné.⁴⁹ V tomto prostoru zpočátku největší úlohu sehrálo dílo Gottfrieda Wilhelma Leibnize a Christiana Wolffa. Můžeme říci, že druhý zmiňovaný se zapsal v českém prostoru mnohem významněji, neboť jeho vliv můžeme spatřovat až v 19. století. Wolffovým úsilím bylo uvést v soulad rozum a náboženství. To se samozřejmě později stalo terčem kritiky, kdy mu byla vytýkána příliš racionalistická obhajoba křesťanských názorů. Nové

---

48 Karel Kolář, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 9.

49 Eduard Winter, Tisíc let duchovního zápasu, 1940, str. 193

zdůvodnění víry, které by odpovídalo příchozí době se však později ukázalo jako nutné. Proto se k němu přiklonili i jezuité.⁵⁰

Nejdůležitější oblastí, která prošla proměnou, bylo školství. Jako předehra k těmto změnám se vynořily snahy oslabit monopolní postavení jezuitů v oblasti vzdělání. Jedním z takových případů bylo, že se v roce 1743 objevil návrh zřídit v Praze benediktinskou šlechtickou a vědeckou akademii.⁵¹ Zde by se vzdělávala mladá šlechta způsobem odpovídajícím duchu doby. Ovšem k uskutečnění tohoto návrhu nedošlo, neboť broumovský klášter byl finančně zruinován.

Prvním nejezuitou a laikem na půdě filosofické fakulty se stal K. H. Seibt. Pocházel z rumburského výběžku na severu Čech, kde se usadili pilní a houževnatí lidé, kteří tamnější nehostinnou krajinu proměnili ve svůj životní prostor. Mezi nimi měly osvícenské myšlenky velkou naději na uchycení. Seibt se stal profesorem morálky a své přednášky pronášel v mateřštině. Tím si získal spoustu posluchačů, mezi kterými byl například i otec Bernarda Bolzana, kterému věnuji následující podkapitolu. Seibtova zásadní činnost probíhala od roku 1774, kdy se zhostil vrchního dozoru nad latinskými školami v Čechách s cílem přetransformovat staré latinské školy na moderní gymnásia.⁵² Další významnou osobností byl Seibtův nejvýznamnější žák Ferdinand Kindermann, který pocházel ze stejné oblasti jako jeho učitel. Činnost, kterou přispěl své době, bylo organizování obecných škol v Čechách s cílem vybudovat síť obecných škol, které by zapadly do celkového rámce od prvního stupně až po universitu. Množství obecných škol tak za jeho působení vzrostlo z 1315 na 2085 a počet dětí se ztrojnásobil.⁵³ Jako užitečná forma se ukázala být tzv. industriální škola, která připravovala děti k výkonu vážné práce. Na úrovni obecného vzdělání se jim dostalo základů z pletení, šití, zahradnictví, rolnictví, ... atd.

Vydání tolerančního patentu již lze považovat za vyvrcholení osvícenství, jehož baštou se české země v Rakousku skutečně staly. Nutno však dodat, že mezi prostým

---

50 Eduard Winter, *Tisíc let duchovního zápasu*, 1940, str. 194.

51 Eduard Winter, *Tisíc let duchovního zápasu*, 1940, str. 196.

52 Eduard Winter, *Tisíc let duchovního zápasu*, 1940, str. 199.

53 Eduard Winter, *Tisíc let duchovního zápasu*, 1940, str. 207.

lidem, který se vyloženě nehlásil k evangelictví, se prakticky neuchytilo. Po vyhlášení tolerančního patentu se sice řada lidí cítila vůči Římskokatolické církvi vnitřně odcizená, reálně ji však opustilo mnohem méně duší. Nevěděli totiž, zda se mají zařadit k augspurskému či helvétskému vyznání.⁵⁴ V této oblasti se jim nikdy nedostalo náboženské výuky. Věděli akorát to, že touží přimat pod obojím způsobu a něco už slyšeli o Janu Husovi.

Později dostaly ideály osvícenství tvrdou ránu po zkušenosti s Velkou francouzskou revolucí. Obnovení starých náboženských a společenských pořádků se následně stalo heslem doby. Podkladem se jim však mělo stát nové zdůvodnění. Vstáhnutí ruky na Bohem vyvoleného a pomazaného panovníka bylo často vnímáno jako útok na samotný řád světa. Císař František II. považoval francouzskou revoluci za negativní výplod osvícenství. V důsledku toho vzniká tzv. Rakousko-katolická restaurace, která si klade za cíl postavit římskokatolické náboženství do služeb samotného Rakouska. Oproti tomuto proudu se též hlásí Římsko-katolická restaurace. Ta usilovala o církevní obnovu Rakouska a spolupráci s Římem. Přestože obě hnutí měla mezi sebou jistou rivalitu, neboť Rakousko-katolická restaurace usilovala o nadvládu rakouského mocnářství nad církví a Římsko-katolická restaurace chtěla pravý opak, obě programově popírali osvícenství a jeho zastánce. Reakce osvícenců na tyto tlaky byla taková, že mezi nimi začalo záhy docházet k projevům liberalismu, který požadoval zavedení konstituce ve všech zemích. V důsledku toho upevnily konzervativní síly díky restaurativním proudům (římsko-katolická restaurace, rakousko-katolická restaurace) své pozice.

3.2.2 Bolzano a jeho předchůdci

Na výše zmíněné myslitele Seibta a Kindermanna později navázal Bernard Bolzano (1781 – 1848), který patří mezi nejvýznamnější představitele pozdní generace osvícenství. Působil jako univerzitní katecheta, díky čemuž měl nemalý vliv na studenty. Roku 1819 byl však z této funkce odvolán a do konce života již působil pouze jako soukromý učenec. Nebyl však suspendován ze svého kněžského povolání, neboť se mu podařilo roku 1825

---

⁵⁴ Eduard Winter, Tisíc let duchovního zápasu, 1940, str. 218.

obhájit před pražským arcibiskupem. Mezi jeho žáky, kteří později získali nemalý vliv byly např. středoškolský profesor František Schneider (1794 – 1858) či ministerský rada Anton Krombholz (1790 – 1869).

Po filosofické stránce se dá říci, že je v jistém slova smyslu ovlivněn Kantem. Rozdílných stanovisek je však mezi oběma mysliteli více než dost. V prvním období je Kant přesvědčen, že filosofie může být zdůvodněna jako teoretická a spekulativní věda bez přihlédnutí ke zkušenosti. Takto je zpočátku stejně jako Bolzano ovlivněný Wolfem a Leibnizem. Bolzano však nevzal na vědomí Kantovu Kritiku čistého rozumu, která v jeho díle tvoří významný předěl. Shoduje se s ním však v tom, že vědy, jež jsou složeny z tvrzení, majících všeobecnou a nutnou platnost, nemohou pramenit z neúplné a neukončené zkušenosti.⁵⁵ V Kantově druhém období jež řeč o věcech o sobě (Ding an sich), které jsou odděleny od jevů, na rozdíl od kterých jsou nepoznatelné. V tom spočívá Kantův agnosticismus a kritika rozumu. Vědecké poznání pro něj nyní není poznáním rozumovým, ale jedná se o uvažování bez nároku na obecnou platnost.⁵⁶ Takto se dostává Kant do sporu s racionalisty a mimo jiné i s Bolzanem, pro kterého je rozum nejvyšší hodnotou, skrze kterou lze poznat vše. Je však nutné podotknout, že Kant odkryl v teologii široké obzory, které spočívají v tom, že Bůh je transcendentní a rozumem nepoznatelný. V existenci Boha je třeba věřit, protože tuto víru na nás žádá náš praktický rozum. Bez víry v Boha není mravní pořádek.⁵⁷ Mezi neúspěchy Bolzanovy konfrontace s Kantem musíme zařadit jeho konečné trvání na možnostech rozumu. Kdyby toto své přesvědčení opustil, mohl rovněž dát sbohem katolickému pojetí tradice, které ho příliš svazovalo.⁵⁸ Další odlišností, která ho od Kanta dělila, byla jeho formulace mravního zákona. Zde se jednalo o střet Kantova kategorického imperativu a Bolzanovy eudaimonistické definice. Kantovi vytýká formální povahu jeho etiky. Jestliže Kant

---

55 Jan Blahoslav Lášek, Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století, 1979, str. 52.

56 Jan Blahoslav Lášek, Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století, 1979, str. 53.

57 Jan Blahoslav Lášek, Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století, 1979, str. 54.

58 Jan Blahoslav Lášek, Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století, 1979, str. 54.

vycházel ze subjektu lidského poznávání a průzkumu jeho zákonitostí věnoval svůj systém, pak Bolzano položil východisko svému myšlení do světa objektivních pravd.⁵⁹

Nyní, když jsme si nastínili otázku, vůči čemu se Bolzano ve filosofii vymezoval, se zkusme zamyslet nad tím, na co naopak pozitivně navázal. Dá se říci, že se jedná o osvícenskou tradici, jejíž základy našel v G. W. Leibnizovi, ke kterému se hlásil kriticky, čímž obhájil své právo být nazýván samostatným myslitelem.⁶⁰ Odmítá Leibnizovo pojetí substance, nepřístupnost působení na monády zvnějšku a jeho málo radikální nezávislost pravdy na Bohu. Dále vytrvale studoval protestantské racionalisty, z jejichž spisů si odnesl základy pro úvahy o obecném blahu a zdravém lidském rozumu. V jejich díle hledal především posílení základní životní, teoretické, praktické a náboženské životní jistoty.

Doba, do které se Bernard Bolzano narodil, byla obdobím reformního josefinismu. Mezi vlivy, které se podílely na jeho vynoření, lze bezbochyby zahrnout význam anglické filosofie, teorie o přirozených lidských právech, humanitu a ideál osvěty a pokroku.⁶¹ V českém prostředí, ve kterém Bolzanovi myšlenky našly živnou půdu, byl josefinismus vnímán jako potřeba doby a kontinua neutěšeného duchovního vývoje. Bolzanovo úsilí zde vedlo k založení Jednoty duchovenstva, která měla v roce 1920 vliv na vznik Církve československé husitské. Myšlenky, které byly v souvislosti s tímto nejnaléhavější, se týkaly přizpůsobení církve požadavkům doby,⁶² vztahu mezi pohlavími, kněžského celibátu a spravedlivé společnosti. Postavení kněze je v jeho pojetí dán učitelský a vychovatelský význam. Jako pravý osvícenec považoval na člověku za důležitou jeho racionální složku a proto horlil pro vzdělání všech – i laiků. Pro pozdější vývoj starokatolického hnutí je důležitý jeho akcent na sloužení bohoslužeb v mateřském jazyce, demokratizace struktur církevních a zdobrovolnění kněžského celibátu.⁶³ V tomto ohledu Bolzano nepatřil mezi zastánce úplného zrušení sexuální zdrženlivosti v kněžských

---

59 Jan Blahoslav Lášek, Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století, 1979, str. 55.

60 Jan Blahoslav Lášek, Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století, 1979, str. 57.

61 Jan Blahoslav Lášek, Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století, 1979, str. 2.

62 Tomáš Butta, 90 let Církve československé husitské, 2010, str. 11.

63 Karel Kolářek, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 13.

stavech. Byl spíše toho názoru, že celibát přináší svou vnitřní krásu pouze tehdy, není-li vynucený. Ve svém díle *O nejlepším státě* hovoří o zdokonalení lidstva způsobem, na jehož základě se dá označit za utopického socialistu, přestože k nastolení ideálního zřízení nevede v jeho pojetí cesta revoluce. To, čeho si v této knize všímá, je nárok dělníka na spravedlivou mzdu.⁶⁴ Jeho myšlenky, které jsou v této knize rozvíjeny, tak poukazují na jakousi formu komunistické společnosti. Nutno však podotknout, že v jeho pojetí se v žádném případě nejedná o komunismus založený na materialistickém základě s poukazem na ateismus. Těžištěm jeho pojetí se naopak stává spravedlivý jedinec, který je zasazen ko křesťanských hodnot a ideálů nesobeckého života.

3.2.3 1. vatikánský koncil a reakce na něj

V roce 1854 papež Pius IX. učinil dva významné kroky: 1. františkánský názor o neposkvrněném početí povýšil na všeobecně závazné dogma 2. Vydal encykliku *Quanta cura* a *Syllabus errorum*, která vlastně představovala jakýsi seznam zavržených věroučných omylů, jenž naznačoval následnou tendenci papežského stolce k univerzálnímu primátu.⁶⁵ Ve výčtu bludů obsažených v *Syllabus errorum* bylo zakotveno zavržení svobody víry a svědomí, neutrálního školství, nároku státu na řízení předpisů pro sňatky, ... atd.

Pius IX. svolal koncil 29. 6. 1868 bulou *Aeterni Patris unigenitus*. Zarážející byla už skutečnost, že tento akt neobsahoval žádné konkrétnější údaje o tématech sněmovních jednání.⁶⁶ Proti tomu se už v počátku zvedla vlna nevole především ze strany německých a francouzských teologů. Němečtí biskupové tehdy dokonce 1. 9. 1869 vydali pastýřský list kvůli uklidnění věřících, že obavy z nových dogmat jsou zbytečné. Současně potom vyrozuměli svatý stolec, že přijetí nových dogmat by nebylo nijak prospěšné.⁶⁷ Obecně lze říci, že obavy z nových dogmat kolovaly mezi biskupy a věřícími dlouho před jejich vyhlášením.

---

64 Jan Blahoslav Lášek, *Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století*, 1979, str. 5.

65 Karel Kolář, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 20.

66 Karel Kolář, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 20.

67 Karel Kolář, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 20.

Dalším varovným signálem byla příprava koncilu. Do přípravných komisí byly tehdy dosazeni převážně kuriálně smýšlející teologové a jednací řád koncilu byl sestaven tak, aby papež měl vždy zajištěn rozhodující vliv na jednání.⁶⁸ Samotný průběh koncilu byl rozdělen na jednání generální kongregace, které bylo neveřejné a veřejná zasedání, ve kterých se pouze oznamovali výsledky bez případných komentářů. Pozváno na koncil bylo 1084 účastníků. Mimoitalští biskupové však byly v menšině. Bylo jich jen 180. Proti tomu všemu okamžitě podalo protest 26 účastníků, v jejichž čele stál pražský arcibiskup a kardinál Schwarzenberg a chorvatský biskup Strossmayer.

Biskupové pak byly názorově rozděleni ve dvou táborech. Ten menšinový, reprezentovaný reformovanými uvnitř církve své argumenty opíral o skutečnost, že již kostnický a basilejský koncil papežský primát popřel. Oproti tomu většina zastupovaná ultramontanisty, jezuiti a konzervativními složkami církve poukazovala na místa v evangeliích (Mk 16,17-18 a Lk 22,32).⁶⁹

I. vatikánský koncil byl oficiálně zahájen v bazilice sv. Petra 8. 12. 1869 za účasti 1044 pozvaných, z nichž 747 mělo právo hlasovat. Hlasovací právo navíc bylo na poslední chvíli přiděleno nově jmenovaným nesídelním biskupům, aby pro přijetí dogmatu byla zajištěna většina.⁷⁰ Za velice špatných podmínek bylo nakonec stanoveno nové dogma, které říká: „*Kdykoliv římský biskup mluví ex cathedra, tj. Když zastáváje úřad pastýře a učitele všech křesťanů, myměruje podle své nejvyšší apoštolské autority učení o víře nebo mravech, těší se božskou přítomností, která je mu ve sv. Petru přislíbena oné neomylnosti, kterou sám Božský Vykupitel chtěl mítí opatřenou svojí Církvi ve vyměřování učení o víře a mravech. Proto takové mýměry jsou samy ze sebe (ex esse), nikoliv tedy se souhlasem Církve (non autem ex consensu Ecclesiae) nezměnitelné.*“⁷¹

Nakonec byla vydána papežská bula *Pastor Aeternus*, která shrnovala závěry koncilu. Zkládala se ze 4 částí: 1. Petrovi byl mezi ostatními apoštoly přislíben primát (Mt 16,16 a J 21,15). 2. Tento primát kontinuálně pokračuje v jeho nástupcích. Těmi jsou

68 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 21.

69 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 21.

70 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 22.

71 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 24.

biskupové apoštolem Petrem založeným a jeho krví posvěceným sv. římským stolcem. 3. Římskému biskupovi je ve sv. Petru skrze Krista předána plná moc celou církev pást, řídit a vládnout jí. A to ve věcech víry, mravů, disciplíny a vlády. 4. Nástupci sv. Petra se těší neomylnosti při učení ve věcech víry i mravů (L 22,32).⁷² Smyslem dogmatu je, že Kristus vytvořil papežský primát, aby věřící po celém světě byli mezi sebou v jednotě víry a společenství. Jednoty je však dosaženo jen tehdy, když se papeži přiřkne celá plnost nejvyšší moci, čímž se z něj stává univerzální biskup, který v každé diecézi může zasahovat do všech otázek víry, mravů, disciplíny a správy. Biskupové oproti tomu jsou pouze pastýři papežem přidělených stád.

F. von Schulte kritizoval výsledky koncilu z pozic církevního práva. Jeho formální kritika byla zaměřena proti chybějící ekumenicitě a svobodě koncilu jakož i jednostranné teologické přípravě. Věcně se pak opíral o fakt, že výsledky protiřečí dějinám, neboť římsí biskupové od počátku nevykonávali žádný primát a čtyři z nich dokonce učili hereticky (Liberius, Zosimus, Vigilus, Honorius).⁷³

Bezprostředně po vyhlášení dogmat byla církev myšlenkově rozdělena na dva tábory. Na jedné straně stáli ultramontánní kruhy, které tvořily převážně pro papežsko-jezuitsky orientované síly. Proti nim se zvedla vlna odporu ze stran opozičních hnutí. Ty tvořily zejména mj. katoličtí profesorové a teologové německé národnosti na univerzitách v Praze, Bernu, Vratislavi, Bonnu, Braunsbergu a Mnichově. V čele nespokojených stál mnichovský profesor Johann Josef Ignaz Döllinger, který byl jinak velice uznávaný dogmatik, vystupující proti protestantské věrouce. V srpnu 1870 se odpůrci sešli v Norimberku a usnesli se neuznat závěr výše zmíněné buly *Pastor aeternus*, díky čemuž byly následně zbaveni svých univerzitních funkcí a exkomunikováni. Norimberská konference tak bývá považována za zrod Starokatolické církve.

Koncil ve své podstatě reagoval na ohrožení papežství a vyhlásil boj novému duchu doby. Hlavní otázky, kterými se tehdejší vzdělanci zabývali, se týkali toho, jak se má nyní správně zachovat stát a katolická veřejnost. Odpovědi byly spatřovány v oblasti státu

---

72 Karel Kolář, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 26.

73 Karel Kolář, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 28.

v bezkonfesním společenství, které by odmítalo římské mocenské nároky a na straně církve v orientaci k samotným kořenům víry.⁷⁴ Toto tvrzení přímo podporuje fakt, že jeden z významných vídeňských listů žádal v květnu 1870, že je třeba se rozhodnout k energickým krokům. Církev samotná se sice v důsledku přijetí dogmat nerozpadne, vyrojí se v ní však celá řada vnitřních tlaků, které nakonec rozkladný proces způsobí. Jediným prostředkem k zabránění samotného odvrácení od katolické církve, je oddělení katolické církve od Říma.⁷⁵

Obavy o zánik církve se postupně ukázali jako ukvapené a zbytečné. Církev byla nakonec velice důležitým partnerem pro vládnoucí monarchii. Ta se však svým smýšlením ocitla v silném napětí, neboť si musela vybrat mezi Římem nebo tehdy aktuálním liberalismem. Nutno podotknout, že monarchie z těchto dilemat vybruslila mistrně. Zpočátku totiž vystupovala liberálně, avšak nakonec dopomohla ultramontanismu k vítězství. Zpočátku zažádal ministr pro kult a vyučování dr. R. Von Stremayr o zrušení konkordátu. Císař této žádosti vyhověl a 30. 7. 1870 požádal ministra zahraničních věcí o formální zrušení konkordátu. Ministerstvo pak mělo vypracovat návrhy zákonů, které by regulovaly vztahy mezi církví a státem. Zrušený konkordát sice nepřisuzoval církvi neomezenou svobodu, zajišťoval jí ale církevní svobodu a samosprávu. Vláda se tak ve svém oficiálním postoji proti církvi omezila pouze na zrušení konkordátu.⁷⁶

Ultramontanismus nakonec vyhrál také proto, že jeho protivníci byli názorově nejednotní a neměli jasnou představu o svých cílech. Popudem k jednotné organizaci byla výzva kněze Aloise Antona, který v jednom vídeňském článku napsal: *„Záplava děkovných dopisů Döllingerovi a petice vládě, aby se konečně vyřešil poměr církve a státu na pozadí zhoubných následků dogmatu infallibility nemanifestují nic jiného, než že v nás, Němcích Rakouska, ještě nezhasl svatý plamen, který zapálil a roznítil německou odvahu a německou sílu k boji za světlo a právo duchovní samostatnosti národů proti římskému tmářství a znásilňování... Jsme věrní strážcové a správci velikého dědictví svých otců, když se odvážně připojíme k tomuto*

---

74 Hans Josef Demmel, *Starokatolictví v rakouském mocnářství*, 1998, str. 5.

75 Hans Josef Demmel, *Starokatolictví v rakouském mocnářství*, 1998, str. 6.

76 Hans Josef Demmel, *Starokatolictví v rakouském mocnářství*, 1998, str. 8.

*vznešenému boji, jenž nyní probíhá v Německu.*⁷⁷ Později se Anton také zabývá líčením podstaty církve a jejích institucí. Přitom vedle sebe porovnává na jedné straně církev starou a hierarchicky znetvořenou na straně druhé. Rovněž ve svých textech požaduje obnovení staré církevní podstaty v dogmatech, kultu a ústavě, svobodnou volbu biskupů a duchovních lidem a jeho podíl na církevní správě.⁷⁸ Ve stejné době vyšel spis penzionovaného konzistoriálního rady Reichela příznačně nazvaný *Je učení o neomylnosti římského papeže katolickým...?* Zde se obšírně hovoří o úloze papeže. Ten se sám nemá jmenovat zástupcem ale služebníkem Kristovým. Dále si nemá osvojovat vyšší moc, než jakou měl apoštol Petr a rovněž se má vzdát veškeré světské moci. A ty, co mu ji berou, nemá zahrnovat proklínáním.⁷⁹ Důležité byly též přednášky prof. Friedricha Michelise z Braunsbergu, který přispěl výzvou, aby němečtí katolíci Rakouska konečně přispěli k jednoznačné a všestranné reformě katolické církve.

---

77 Hans Josef Demmel, *Starokatolictví v rakouském mocnářství*, 1998, str. 16.

78 Hans Josef Demmel, *Starokatolictví v rakouském mocnářství*, 1998, str. 17.

79 Hans Josef Demmel, *Starokatolictví v rakouském mocnářství*, 1998, str. 18.

3.3 Postupný vývoj Starokatolické církve

Ve svém učení se Starokatolická církev snaží obracet zpět ke kořenům. Centrem tohoto ohlédání se zpět je původní nerozdělená církev 1. tisíciletí. Proto starokatolíci formálně uznávají pouze prvních sedm ekumenických koncilů. V tomto návratu k pramenům jistě spočívá obrovská ekumenická možnost, neboť jejich obsahem je pouze to, co je společné všem křesťanům bez rozdílu konkrétnějšího vyznání. Jaký však byl postupný vývoj dnes takto vnímající církve?

Roku 1871 se na I. katolickém kongresu v Mnichově projednávaly nejproblematictější body ve vztahu k Římskokatolické církvi. Zde šlo především o neuznání absolutismu římského papeže, jehož primát je uznáván jen potud, pokud představuje nerozdělenou starou církev. Uznání papežské neomylnosti by tedy znamenalo narušení staré katolické víry a tradice.

II. kongres starokatolické církve z roku 1872 již schválil název nové církve. V názvu Starokatolické církve je obsažena inklinace k původnímu nerozdělenému společenství prvního tisíciletí. Důležitým rozhodnutím bylo, že církev si zvolí vlastního biskupa. Tím se 4. 6. 1873 stal Johann Herbert Reinher, který tehdy apoštolskou posloupnost přijal z rukou holandského světícího biskupa Heynhampa z Denvertu.⁸⁰

Na III. Kongresu v roce 1873 byl pak schválen synodní řád, který byl vypracován F. Schultem, církevní zřízení a církevní řád. Jejich důležitými body bylo omezení biskupských práv synodou, která je nejvyšším orgánem církve.

1. starokatolická synoda se již konala v květnu 1874. Na ní bylo učiněno rozhodnutí o odstranění ušní zpovědi, zrušení postů, zavedení mateřského jazyka a řešit se též začala otázka celibátu, ve které bylo definitivně rozhodnuto až o čtyři roky později. Jelikož otázky po oprávněnosti kněžského celibátu byly ve vývoji Starokatolické církve velice palčivé, budu několik následujících řádků věnovat této problematice. V této důležité oblasti se Starokatolická církev dělila na dvě názorově odlišná křídla. I. von Döllinger jeho

---

⁸⁰ Karel Kolář, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 34.

zrušení odmítal. Argumentoval tím, že kněží ve své službě mají přinášet určitou oběť, kterou je zřeknutí se rodinného života. Jen díky tomu je pak možné plné nasazení pro církevní záležitosti. Zastánci celibátu poukazovali na místa v Matoušově evangeliu (19,10-12; 19,28-29), z jehož dvou výroků vyvozovali, že Kristus ho přímo doporučoval. Přihlédneme-li však blíže k této kapitole, nenalézáme v ní ani stopy nějakého příkazu ba ani přání, aby kněží byli neženatými.⁸¹ Konečné rozhodnutí je samotným Kristem ponecháno na každém jednotlivci. Kristus naopak prohlašuje manželství za Bohem ustavené a zapuzení manželky přímo odmítá slovy: „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.*“ V absolutním nesouladu s tímto tvrzením přesto 1. Lateránský koncil v Římě r. 1123 přímo nařizuje rozloučení kněžských manželství a následná londýnská synoda r. 1175 a oxfordská synoda r. 1222 přímo ustanovují, že kněží své manželky i proti jejich vůli zapuditi musí.⁸² Opozicí tomuto názoru byl I. F. Schulte, který tvrdil, že celibát nemá v Bibli své zdůvodnění. Naopak odpůrci kněžského celibátu kromě výše uvedených argumentů poukazovali též na místo v první knize Mojžíšově (2,18-24). Samotný Bůh tak manželství přímo přikázal. Dalším argumentem kritizujícím povinnost přijetí kněžského celibátu je poukázání na situaci samotných apoštolů. Ti nejenže byli většinou ženatí, ale zároveň se na svých cestách nechali od žen doprovázet (1.Kor.9,5-6). Jistěže se oproti tomuto argumentu dá namítnout, že se nejednalo o zákonné manželky apoštolů ale spíše o ženy obrácené na víru, které z vděčnosti zasvětili svůj život následování apoštolů a jejich obstarávání. Apoštolové ovšem jistě neholdovali převrácenému názoru, že je mravně dokonalejší ten, kdo se nechává doprovázet na svých cestách a pečovat o své potřeby spíše ženami cizími, než vlastními manželkami. Naopak se mravnosti spíše dostává tomu, kdo toto vše přenechá své vlastní manželce.⁸³ Tvrzení, že apoštolové opustili vlastní ženu a dávají se doprovázet jinými, je k nim přímo urážlivé.

Na páté starokatolické synodě roku 1878 v Bonnu pak hrozil kvůli otázkám celibátu v církvi rozkol. 75 hlasů bylo pro jeho zrušení, zatímco 22 bylo proti. Řešení nakonec

---

81 František Iška, *České starokatolické hnutí*, 1902, str. 46.

82 František Iška, *České starokatolické hnutí*, 1902, str. 46.

83 František Iška, *České starokatolické hnutí*, 1902, str. 50.

přišlo v podobě třetí cesty, kdy bylo rozhodnuto, že kněžský celibát bude ryze dobrovolný.

V 80. letech 19. století se následně starokatolické hnutí šířilo po Evropě. Ve Francii našlo své místo díky odporu tamějších kněží k dogmatu o papežské neomylnosti. Stěžejní postavou francouzského starokatolictví je biskup Winnaert. V Itálii založil dominikánský mnich Luigi Prota Quierto náboženskou obec, která čítala na deset tisíc věřících. Ve Švýcarsku pak založili starokatolickou církev prof. Herzog a farář Geschwind. Rovněž při univerzitě v Bernu vznikla první teologická fakulta pro starokatolické bohoslovce.

V Rakousku-Uhersku se též začíná starokatolické hnutí šířit po přijetí dogmatu o papežské neomylnosti a primátu v církvi. Na koncilu byla tato oblast zastoupena kardinálem Rauscherem z Vídně, pražským kardinálem Schwarzenbergem, chorvatským biskupem Strossmayerem, budějovickým biskupem Jirsíkem a maďarským arcibiskupem Szimorem. Ti všichni chovali k závěrům koncilu negativní stanoviska. Ovšem po krátké době se zmínění představitelé podrobili Římu a ze svých kritických pozic ustoupili.

Zakladatelem Starokatolické církve v českých zemích je kněz Anton Nittel, který dává vzniknout první náboženské obec ve Varnsdorfu.⁸⁴ Církevní hierarchií byl posléze suspendován, státní správa mu však povolila působit na místě učitele náboženství. Později Anton Nittel založil časopis *Abwehr*, ve kterém hojně šířil starokatolické myšlenky. Živnou půdu toto hnutí získalo obzvláště v severních Čechách mezi německy mluvícím obyvatelstvem. To ovšem neznamená, že by starokatolické myšlenky v Čechách neměly šanci na uchycení. Věřoučné počátky českého starokatolictví totiž stojí na předpokladu, že se jedná o navracení k prvotní nerozdělené a tedy opravdově katolické církvi. Programově jsou zde odmítány novoty, které byly v průběhu dějin přijaty bez obecného souhlasu celé církve.⁸⁵ Taková stanoviska nebyla ani v dobách počátku starokatolického hnutí žádnou novinkou. Takovéto zásady byly formulovány už v době cyrilometodějské evangelizace a následně pro ně horlil i Mistr Jan Hus. Je tedy zřejmé, že v českém prostředí se nejedná o žádnou novinku.

---

84 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 30.

85 František Iška, *České starokatolické hnutí*, 1902, str. 79.

Zpočátku si Starokatolická církev přála působit v rámci církve Římskokatolické. Ta však tyto snahy neustále odmítala.⁸⁶ Starokatoličtí duchovní sice dostali právo vést církevní matriky k zápisu křtů, sňatků a pohřbů, obce však k uspokojování svých náboženských potřeb požadovaly státní dotaci, která jim však byla odepřena. Duchovní nedostávali odměnu ani za vedení matrik. Nová církev je v nemilosti státní správy, která novou církev vehementně pronásledovala. Roku 1885 byl zakázán příjezd německého biskupa Josefa Huberta Reikense, který měl v plánu přijet do Rakouska Uherska biřmovat. Sňatek starokatolických duchovních byl považován za neplatný a děti za nemanželské. Rovněž se zakazovalo zakládání nových starokatolických obcí. Sílící tlak starokatolického hnutí v Rakousku-Uhersku zapříčinil ustanovení zvláštního výboru pro starokatolickou otázku při vídeňském parlamentu. Teprve až starokatolíci stáhli z programu svůj požadavek vyvíjet svou činnost v rámci římskokatolické církve, byla starokatolická církev v roce 1877 potvrzena jako nová náboženská společnost,⁸⁷ která se následně začala živě vyvíjet až do začátku druhé světové války.

Starokatolická církev má dnes na území Čech 13 samostatných obcí, které všechny spadají pod jedinou diecézi v Praze. Co do kvantity, jedná se tedy o menšinovou církev. Nemohu v této práci hovořit o všech obcích. To ani není účelem této práce. Místo toho jsem se rozhodl zmínit pouze tři z nich. A sice obec ve Varnsdorfu, které v linii zakládání starokatolických obcí patří primát. Dále se zde bude hovořit o obci v Desné, která až do vzniku samostatné jablonecké obce roku 1897 vytvářela s Jabloncem jediné pastorační území a samozřejmě o obci v samotném Jablonci nad Nisou, které bude věnován největší prostor.

Role Varnsdorfu byla v historii utváření Starokatolické církve velice důležitá. Právě zde totiž vznikla první obec tohoto reformního hnutí. Zde vše začalo 18. 6. 1871, kdy se zde konalo lidové shromáždění, na kterém starosta Karl Goldberg a továrník Julius

---

86 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 39.

87 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 39.

Richter přednesli zprávy o posledním koncilu.⁸⁸ Výsledky koncilu zde byly označeny za nekatolické a nesvobodně přijaté.

Velmi důrazně zde vystoupil také tamější učitel náboženství Anton Nittel, který veřejně označil nová dogmata za bludy a prohlásil, že je v žádném případě nebude své žáky učit. Na podporu protikoncilních myšlenek dal vzniknout novému listu *Abwehr*, který se stal nositelem starokatolických myšlenek v prostředí německy mluvícího obyvatelstva. Na tyto kroky reagoval litoměřický biskup Vahala nejprve obvyklým pastýřským varováním a nakonec, protože nedošlo k žádnému odvolání, dne 21. 8. 1871 exkomunikací, načež následovalo ze strany biskupské konzistoře také vyloučení z pastore a sesazení z učitelského úřadu.⁸⁹ Proti poslednímu z těchto kroků však podala námitku školní rada, neboť do této funkce biskup Nittela nikdy nejmenoval. Nebylo tedy v jeho pravomoci ho této funkce zbavit. Nittelova exkomunikace však v konečném důsledku zapůsobila jinak, než si biskup Vahala představoval. Odpůrce nových dogmat nezastrašil, nýbrž je ještě více stmelil. Následně biskup Vahala obvinil u politických úřadů nositele starokatolických myšlenek ze sektářství a požadoval státní pomoc.

Další sílu, která dala výrazný podnět následným událostem, představovali rodiče. Ti pro své děti požadovali na městském zastupitelstvu oddělenou starokatolickou výuku. K tomuto účelu městské zastupitelstvo uvolnilo 300 z. ročně na plat učitele, kterým nebyl nikdo jiný nežli výše zmíněný Anton Nittel.

Po 1. kongresu v Mnichově se tamější obyvatelé rozhodli pro založení vlastní obce, která vznikla 21. 3. 1872. Její předsedou byl zvolen Franz Richter a farářem Anton Nittel. Na velikonoční neděli se pak v bezplatně pronajatém sále domu Franze Richtera konala první starokatolická bohoslužba, která byla sloužena v němčině. Obec však mohla plně naplňovat své duchovní potřeby až po 6. 11. 1877, kdy ministr Stremayer udělil zákonné uznání Starokatolické církvi v Rakousku. Do té doby totiž starokatoličtí věřící působili v rámci Římskokatolické církve. Tlak, kterému však byly neustále vystavováni, je později přiměl k založení nové církevní organizace.

---

88 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 44.

89 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 47.

Dalším místem vzniku Starokatolické církve, které je významné i pro Jablonec nad Nisou byla Desná v Jizerských horách. Prvotním impulsem ke vzniku Starokatolické církve na tomto místě byla jezuitská misie z roku 1883, kterou řídil farář S. J. Findenning. Činnost jezuitů byla v těchto místech prováděna v rámci pacifikace hnutí Pryč od Říma. Obyvatelstvo na to však reagovalo dosti nelibě. Tamější mluvčí postavou nespokojených je lékárník Nachtmann, který v té době začal udržovat kontakt s Varnsdorfským farářem Nittelem, kterého zprostředkovaně znal z listů Abwehr.

V srpnu roku 1883 pak Nachtmann pozval Nittela k sérii přednášek v Potočné v Josefově dolu. Dne 26. 8. 1883 pak sloužil farář Nittel za hojné účasti místních lidí slavnostní bohoslužbu v němčině v hostinci „Eiche“ v Potočné a dne 27. 8. 1883 v sále hostince „Post“ v Dolním Maxově.⁹⁰

Vedení bohoslužeb v mateřském jazyce podnítilo velký počet lidí k založení vlastní organizace. Dokud starokatoličtí sympatizanti působili v rámci Římskokatolické církve, byli při shromážděních neustále udáváni některými římskými katolíky úřadům pro jejich nepovolené shromažďovací aktivity.

Desenští tedy zprvu použili Spolkové stanovy, které úřady již povolily ve Varnsdorfu. Ty však byly místodržitelstvím pro spolek v Desné zamítnuty. V dalším kroku byly tedy použity stanovy Starokatolických přátel pokroku, které již schválilo dolnorakouské místodržitelství. I ty však byly zamítnuty. Následovalo tedy odvolání na ministerstvo. Teprve potom získala obec v Desné formální rámec, na kterém bylo možné formovat další kroky. 15. 6. 1884 proběhlo Zakládající shromáždění Spolku starokatolických přátel pokroku.⁹¹ Nová obec patřila pod Varnsdorf až do zřízení smostatné obce v roce 1907.

---

90 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 82.

91 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 82.

3.4 Jablonec nad Nisou

Dějiny Starokatolické církve v Jablonci nad Nisou jsou až do roku 1897 úzce spjaty s Desnou v Jizerských horách. Do této doby totiž obě místa tvořila jediné pastorační území. Koncem 19. století do Jablonce často jezdil Prof. Dr. Michelis, který duchovně oblast Jizerských hor podporoval přednáškami o Starokatolické církvi. Reformní myšlenky našly uvnitř německy mluvícího obyvatelstva odezvu. 1. starokatolíkem byl v Jablonci nad Nisou Josef Mieth, kterého zakrátko následovalo celých 12 rodin.⁹² Již v roce 1885 se tak konalo shromáždění v jabloneckém hotelu Geling, na kterém bylo rozhodnuto, že se oficiálně zažádá o souhlas se založením obce. Tento první pokus se však setkal s neúspěchem. Na období svého největšího rozvoje si musela jablonecká skupina počkat ještě celé desetiletí. Ovšem již tehdy vznikla místní skupina Spolku starokatolíků v Rakousku, který čítal 200 členů jen z Jablonce.⁹³ Starokatolická církev v Jablonci nad Nisou uchovávala od počátku dobré vztahy s místními evangelíky. Důkazem tohoto přátelství je mimo jiné i zapůjčení evangelického kostela pro účely starokatolické bohoslužby v období počátků existence starokatolíků v Jablonci.

1. bohoslužbu v Jablonci nad Nisou sloužil na letnici 1888 farář Anton Absenger, který v té době přešel z Varnsdorfu do Desné jako učitel starokatolického náboženství. O pár let později byl Absenger ze svého místa úřady vypovězen. Tato negativní událost se však zasloužila o masivní přestup 500 osob ke starokatolictví pouze v Jablonci nad Nisou.⁹⁴ Díky následnému nárustu věřících bylo 1. 9. 1897 rozděleno pastorační území mezi Desnou a Jabloncem. Kromě tohoto správního kroku bylo též zřízeno stálé místo duchovního v Jablonci nad Nisou. Prvním jabloneckým farářem se stal Johann Marschall, který v té době duchovně vedl farnost čítající 1200 členů.⁹⁵ Mezi jablonecké filiální obce v tomto období spadal Josefův Důl, Nové město pod Smrkem a Liberec.

---

92 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 116.

93 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 116.

94 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 117.

95 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 117.

22. 10. 1899 se na shromáždění starokatolické obce rozhodlo pro zbudování nového kostela, sloužícího potřebám Starokatolické církve.⁹⁶ Cena pozemku a provedení nové stavby v souhrnu činila 100 000 zlatých. Náklady byly uhrazeny za přispění místních mecenášů z řad bohatých průmyslníků a z veřejných sbírek. Kostel Povýšení sv. Kříže, který stojí na dnešním náměstí Boženy Němcové, byl navržen jabloneckým rodákem a architektem Josefem Zaschem. Je zároveň jakousi místní raritou, že jediný architekt navrhl v jednom městě a ve stejné době dva stylově naprosto odlišné kostely. Zatímco ten starokatolický je čistě secesní, katolický kostel, stojící na dnešním Horním náměstí, má ryze funkcionalistickou podobu. V tomto období žila starokatolická obec velmi bohatým životem, pro který byla též typická spolková činnost. Kromě pravidelných bohoslužeb byl založen chrámový pěvecký sbor a rovněž Starokatolický spolek žen, jehož aktivitami bylo především zkrášlování interiérů kostela a charitativní činnost spojená s podporou chudých.⁹⁷ V roce 1901, kdy byl postaven kostel Povýšení svatého kříže, se dle statistik v obci konalo 82 křtů, 28 svateb, 85 pohřbů.

V roce 1903 nechal v těsné blízkosti kostela jeden z předních mecenášů místní obce Josef Scheibler postavit několik vil. Tu nejbližší postavenou si farní obec od tohoto roku pronajímala a využívala ji jako faru a byt pro svého faráře.⁹⁸ O dva roky později následovala změna duchovního. Dosavadní farář Johann Marschall se odstěhoval do Ameriky, kde ve 20. letech zemřel. Jeho místo tak obsadil druhý jablonecký farář Adalbert Schindelar. Ten zde však nesetřval dlouho. Již roku 1907 odešel do Vídně, kam byl přeřazen. Třetím jabloneckým farářem se následně stal Herman Mertz, který na svém místě setřval po nejdelší dobu až do roku 1932.

Významná událost v dějinách místní obce se připisuje na 4. 3. 1907. Díky rozhodnutí Ministerstva pro kult a vyučování byla významně vzrůstající se filiální obec v Jablonci nad Nisou uznána samostatnou farní obcí. Tento krok byl díky obrovskému náboženskému životu a aktivitám skutečně žádoucí. Navíc Jablonec nad Nisou se v této

---

96 Karel Kolář, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 118.

97 Karel Kolář, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 119.

98 Karel Kolář, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 119.

době nacházel v období svého největšího průmyslového rozvoje, což bohatému společenskému životu jen nahrávalo. Až do vypuknutí 1. světové války se obec rozrostla na 3100 členů jen v Jablonci. K farní obci bylo přiřazeno veškeré okolí a bylo odtud též vedeno 15 stanic pro výuku náboženství.⁹⁹

1. světová válka znamenala v dějinách jablonecké obce útlum spolkového života. Rovněž byly z jabloneckého kostela odebrány pro válečné účely dva větší zvony náhradou za 5040 korun, které byly v nelehkých časech brzy utraceny.¹⁰⁰

Bohatost života se však po válce pomalu vrátila do své původní podoby. Kvantita obstarávaných povinností začínala být následně nad síly skupiny a tak byla 18. 6. 1925 povýšena filiální obec smržovka na samostatnou obec. Po vzájemné dohodě k sobě připojila některá místa, která doposud patřila pod Desnou a Jablonec. Z jablonecké farní obce tak byli vyčleněni starokatolíci v celém údolí Horní Kamenice (Josefův Důl, Dolní i Horní Maxov a Karlov), dále Lučany nad Nisou a Nová ves.¹⁰¹ Celkem se tímto aktem snížil počet členů obce o 900 duší a Jablonci tak již zůstal pouze Liberec a Nové město pod Smrkem. V tomto období též zemřel hlavní mecenáš jabloneckých starokatolíků Josef Scheibler. Místní skupina proto následně podala návrh městskému zastupitelstvu, aby se náměstí před kostelem jmenovalo na jeho počest Josef Scheibler Platz. Návrhu bylo vyhověno.¹⁰²

V roce 1931 se v místní obci začalo hovořit o odkupu sousední Scheiblerovy vily, kterou měla obec do té doby pouze v nájmu. Ve světě sice zuřila krize, ale díky vstřícnosti mecenášova syna Otty Scheiblera se nakonec našlo řešení. Tou dobou též zemřel farář Herman Mertz a na jeho místo byl roku 1934 zvolen v pořadí čtvrtý farář Johann Gerstner, který v době od Mertzovi smrti zastával místo administrátora.

Od roku 1936 se začíná psát úpadek Starokatolické církve v Jablonci nad Nisou. Pražská obec tehdy vyslala svého předsedu Karla Hanfa jako nového učitele náboženství do Desné v Jizerských horách. Ten však následně začal živit národnostní napětí mezi

99 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 120.

100 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 121.

101 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 123.

102 Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 122.

německou většinou a českou menšinou. Cílem jeho snah mělo např. být přifaření Čechů k pražské obci. Tehdejší biskup Alois Pashek mu proto následně odebral povolení a jeho úkol svěřil jabloneckému faráři Gerstnerovi. Ten se svých povinností snažil zhostit dobrým směrem a národnostní napětí zažehnat. Bohužel jeho slabinou však bylo, že neuměl česky. Toho následně využila pražská klika kolem Karla Hanfa, která interpelovala některé poslance a obvinila Gerstnera z germanizační činnosti.¹⁰³

Období okupace a odtržení českého pohraničí představovalo černější kapitolu v dějinách Starokatolické církve. Po obsazení pohraničních oblastí Československa vojsky Wehrmachtu byla část sudetoněmeckého obyvatelstva opojena připojením jejich území k říši, kterou chápala jako svou ochranu i určité zadostiučinění za nacionální potyčky s českým tiskem a radikálními částmi českého obyvatelstva, které se nyní z převážné části vystěhovalo do českého vnitrozemí.¹⁰⁴ Mnoho členů se netajilo svým obdivem k Hitlerovi a tak byl německý nacionální charakter církve jen vyostřen. 30.5.1939 se konalo v Liberci za předsednictví biskupa Aloise Paschka jednání starokatolického duchovenstva, jehož hlavním bodem byla přísaha přítomného duchovenstva na vůdce.¹⁰⁵ V roce 1941 se stal pátým farářem v Jablonci Walter Friedel. Ten se však bohužel do dějin Starokatolictví v Jablonci nad Nisou nezapsal dobrým způsobem. Pracoval často za využití propagandistických metod nacionálního katolického hnutí. Kromě toho vzbuzoval jako ženatý kněz pohoršení díky svému mimomanželskému vztahu s farní služkou. Během války dobrovolně narukoval do Wehrmachtu, díky čemuž ztratil poslední zbytky přízně jabloneckých věřících i biskupa Aloise Paschka. Ten ho následně suspendoval ze všech církevních funkcí. Friedel na tento krok reagoval tím, že s celou rodinou vystoupil z církve.¹⁰⁶

Po osvobození se konaly pravidelné bohoslužby v kostele povýšení sv. Kříže na Scheiblerově náměstí. Administrátoram a zároveň šestým duchovním v řadě se stal Miloš Pulec. Ten však zakrátko již v roce 1946 odešel do Prahy a jeho péči převzal sedmý

---

103 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 126.

104 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 127.

105 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 128.

106 Karel Koláček, *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*, 2006, str. 129.

jablonecký duchovní Martin Jan Vochoč. Od března 1947 je však Jablonec nad Nisou centrálně spravován z Prahy a tak se Vochoč na své místo vrátil až v roce 1955.¹⁰⁷ Následně církev téměř zanikla a její kontinuita byla obnovena až po roce 1989.

---

¹⁰⁷ Karel Koláček, Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946, 2006, str. 130.

4 Závěr

Ve své práci jsem se zaměřil na stručný vývoj náboženské scény v Jablonci nad Nisou. Mou snahou bylo podat výčet jednotlivých společenství, přiblížit okolnosti jejich výskytu v tomto regionu a také jejich spolkový život. Tato má činnost byla samozřejmě od počátku vázána na množství literatury, která k tématu existuje. Nutno však bohužel dodat, že mnoho knih primárně sledujících existenci jednotlivých denominací v Jablonci nad Nisou neexistuje. Byl bych proto rád, kdyby tato má práce na tento nedostatek alespoň upozornila. Zmapoval jsem literaturu vztahující se k tématu, vybral jsem to, co bylo v souvislosti se zaměřením práce nejdůležitější a z tohoto základu pak vychází tento výsledek. Pro případnou budoucí práci většího rozsahu by bylo jistě zapotřebí studovat původní dobové prameny uložené ve Státním okresním archivu v Jablonci nad Nisou.

Dalším mým záměrem bylo přiblížit Starokatolickou církev. Jelikož se v minulosti jednalo o náboženské společenství převážně sudetských Němců, přestal se kontinuální vývoj této církve v Jablonci nad Nisou psát s ukončením 2. světové války, kdy proběhl odsun německého obyvatelstva. To, co z církve zůstalo, pak již 50. letech pouze přežívalo. Situaci však dnes není nutné vidět příliš černě, neboť přerušení vývoje dává prostor pro nový začátek. A ten je od roku 1990 v Jablonci nad Nisou jasně viditelný. V místním společenství je stále živá myšlenková orientace k původní nerozdělené, názorově pluralitní a skutečně všeobecné církvi. Rovněž probíhá přátelská komunikace mezi farním společenstvím v Jablonci nad Nisou a čtvrtí Neugablonz spřáteleného města Kaufbeuren ve Švábsku. Časté oboustranné návštěvy mezi původními obyvateli a dnes již dalšími generacemi starokatolických věřících v Německu a společenstvím v Jablonci nad Nisou jsou do budoucna zárukou zdravého vývoje bez svědomí zatíženého dějinnými křivdami.

Závěrem bych rád upozornil na vliv některých humanitních věd, kterými lze na tuto práci nahlédnout. V první řadě je zřejmý vliv historiografie. V souvislosti s ní bylo primární studium obecných regionálních dějin i snahy o zmapování užší historie konkrétních náboženských skupin obyvatelstva. Další nepostradatelnou součástí z oblasti

historie je uvedení a analýza určitých širších dějinných kontextů, které se sice tematicky k regionu Jablonec nad Nisou nevztahují, jsou však pro vývoj v tomto městě určující. Jiný pohled, kterým je možné na práci nahlédnout, představuje kulturní a sociální antropologie. Na tomto místě bych rád upozornil na spolkový život obyvatelstva, který byl na přelomu 19. a 20. století typický pro sudetské Němce i jejich české spolukrajany. Sdružování do zájmových skupin bylo jevem, který je možno v této době postihnout uvnitř samotných církevních společenství i mimo ně. Jejich důkladnou analýzou lze dospět k poznatkům, jak lidé rozuměli svým kulturám a sami sobě. Nakonec bych rád zmínil význam sociologie. Její vliv v této práci je patrný ve snahách o zachycení sociálního života jednotlivců, skupin i společnosti.

5 Seznam použité literatury

- BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské*. 1. vyd. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010. 408 s. ISBN 978-80-7000-047-2.
- DEMMELE, J. H. *Starokatolictví v rakouském mocnářství*. Praha: Starokatolická církev v ČR, 1998.
- ENGELMANN, Issa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007. 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7.
- IŠKA, František. *České starokatolické hnutí*. Praha: vlastním nákladem, 1902.
- Jan Pavel II., papež. *Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva: ústřední znění textu a překlad do češtiny*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. 812 s. ISBN 80-7113-082-6.
- KAŠPAR, Jan. *Jablonec nad Nisou – Stručný průvodce sedmi stoletími města*. Jablonec nad Nisou: Informační centrum Městského úřadu v Jablonci nad Nisou ve spolupráci se Státním okresním archivem Jablonec nad Nisou a Městskou galerií MY, 2006. 94 s. ISBN 80-239-9730-0.
- KOBER, Jan. *Kapitoly ze stavebního vývoje Jablonce nad Nisou*. 1. vyd. Jablonec nad Nisou: Informační centrum Městského úřadu, 2004. 200 s. ISBN 80-239-5585-3.
- KOLÁČEK, Karel. *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2006. 185 s. ISBN 80-86263-80-0.
- LÁŠEK, B. J. *Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v 19. století*. Praha: Husova Československá bohoslovecká fakulta, 1979.
- NOVÁ, Jana. *Otcové města Jablonce*. 1. vyd. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie, 2007. 241 s. ISBN 978-80-86397-06-1.
- NOVÝ, Petr. *Židé v Čechách*. 1. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. 228 s. ISBN 978-80-86889-58-0.

OUPICKÁ, Dagmar. *Historie sboru Jednoty bratrské v Jablonci nad Nisou*. Dagmar Oupická: diplomová práce. Vedoucí práce: Peter Morée. Praha: 2008. 200 s.

PULEC, Miloš Josef. *Starokatolická církev svým o sobě*. Praha: Ústřední církevní nakl., 1973. 30 s.

PŘIBYL, Stanislav. *Ekumenismus a právo*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2006. 194 s. ISBN 80-86263-68-1.

STRNAD, Jan. *Jablonec nad Nisou: dobové fotografie*. 1. vyd. Jablonec nad Nisou: Informační centrum Městského úřadu, 2002. 176 s. ISBN. 80-239-0192-3.

WINTER, Eduard. *Tisíc let duchovního zápasu*. Praha: Ladislav Kuncíř, 1940. 301 s.

6 Přílohy

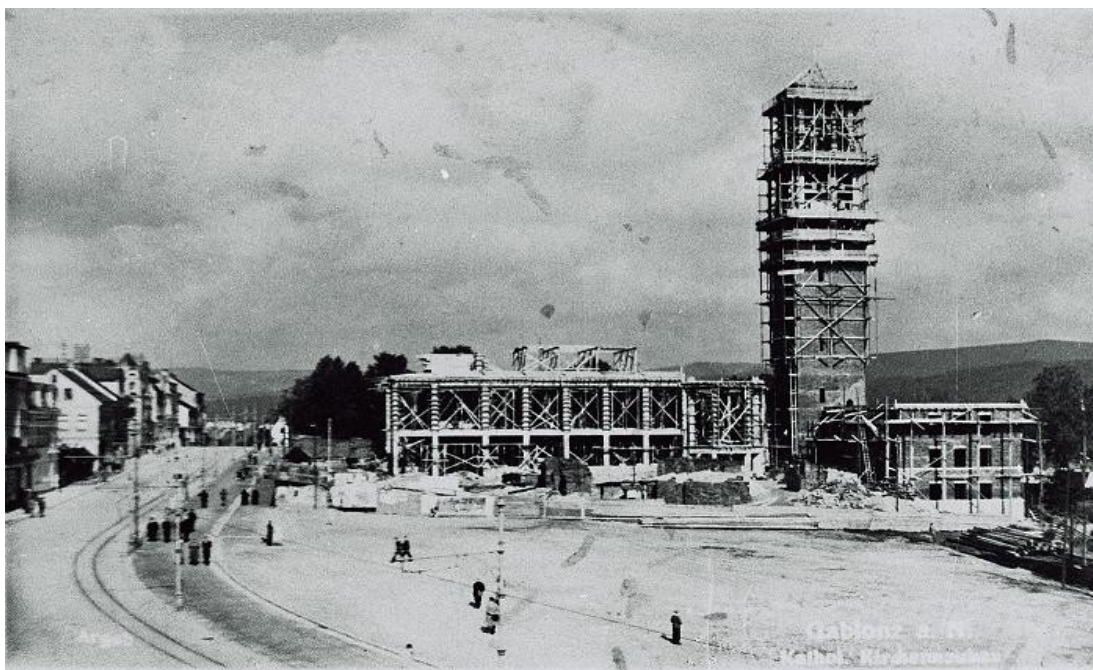
6.1 Fotografická příloha

Obr. 1 - Původní katolický kostel Sv. Anny

Obr. 2 - Místo pro budoucí kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova

Obr. 3 - Stavba prostornějšího katolíckého kostela Nejsvätějšího srdca Ježišova

Obr. 4 - Dokončovanie stavebných prác na novom kostele

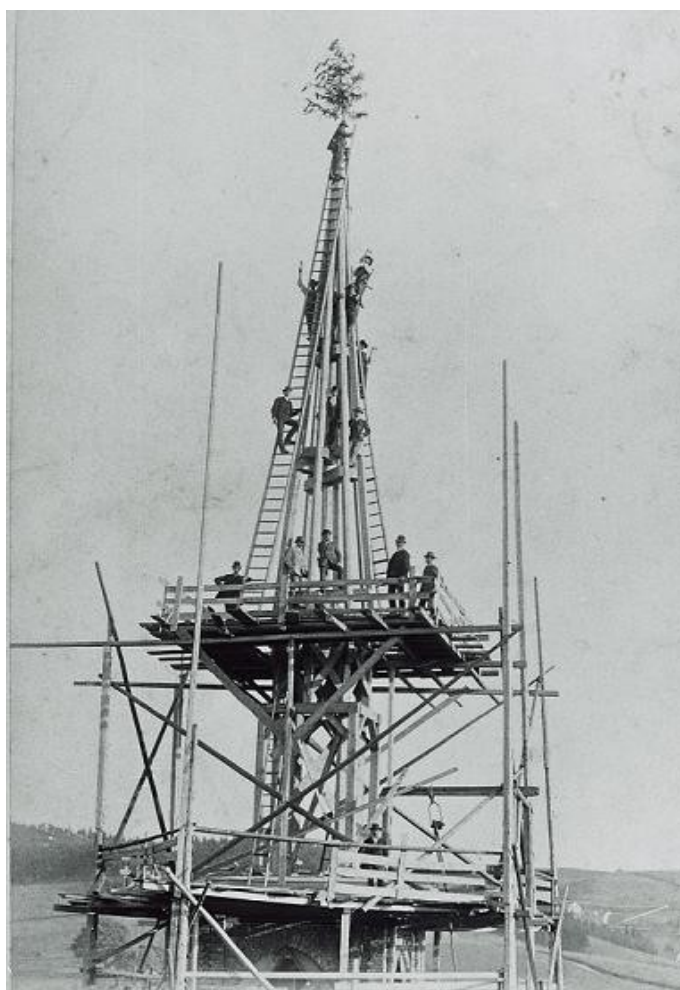
Obr. 5 - Čerstvě dokončené nové náměstí s dominantou kostela

Obr. 6 - Původní podoba evangelického kostela již s dřevěnou věží

Obr. 7 - Pohled na evangelický kostel

Obr. 8 - Stavba nové zděné věže evangelického kostela

Obr. 9 - Evangelický kostel v nové podobě po přestavbě

Obr. 10 - Pohled na město s dominantami evangelického kostela a židovské synagogy

Obr. 11 – Jablonecká synagoga

Obr. 12 - Sousedství evangelického kostela a židovské synagogy

Obr. 13 - Fajxův mlýn na Scheiblerově náměstí v těsné blízkosti starokatolického kostela Povýšení sv. Kříže

Obr. 14 - Starokatolický kostel Povýšení sv. Kříže na Scheiblerově náměstí

Pozn.: Obrázky jsou použité z knihy Jana Strnada *Jablonec nad Nisou: dobové fotografie* (viz. Seznam použité literatury).